

als wapen en prooi
in
vechtscheidingssituaties

De behandeling van de ernstige psychische
problemen bij deze kinderen

Oktober 2007

FEDERATIE VAN DIENSTEN VOOR
GEESTELIJKE GEZONDHEIDSZORG v.z.w.
Martelaarslaan 204b
9000 Gent

VERBOND DER VERZORGINGS-
INSTELLINGEN v.z.w.
Guimardstraat 1
1040 Brussel

Kinderen als wapen en prooi in vechtscheidingsituaties

De behandeling van de ernstige psychische problemen bij deze kinderen

VVI-FDGG Stuurgroep Kindermishandeling:

Coördinator: Lieve de Laet, CGG Vlaams Brabant Oost

Voorzitter: Mimi Deboiserie, CGG PassAnt

Deelnemers:

Myriam Coenen, CGG LITP

Wouter Decat, stafmedewerker VVI

Michèle Hernaert, stafmedewerker FDGG

Dirk Kaethoven, CGG Andante

Mark Neyens, CGG PassAnt

Raf Opstaele, RCGG Deinze-Eeklo-Gent

Paul Van den Bossche, VK Gent

Jan Van Speybroek, CGG Mandel en Leie

Oktober 2007

Kinderen als wapen en prooi in vechtscheidingsituaties
De behandeling van de ernstige psychische problemen bij deze kinderen

Inhoud

Inhoud.....	4
1. Inleiding.....	6
2. Omschrijving van enkele begrippen.....	9
2.1. Conflictueuze echtscheidingen en vechtscheidingen.....	9
2.2. De link met kindermishandeling.....	10
2.3. Gevolgen voor de kinderen van psychische mishandeling en verwaarlozing bij vechtscheidingen.....	12
2.4. Besluit.....	14
3. Belang van correcte juridische informatie.....	15
4. Therapeutisch aanbod van een CGG.....	17
4.1. De opdracht van een CGG (decreet 18 mei 1999).....	17
4.2. Kader om te werken met vechtscheiding binnen een CGG.....	18
4.2.1. Therapeutische uitgangspunten.....	19
4.2.2. Oudertherapie.....	20
4.2.3. Kindertherapie.....	21
4.3. Verschillende therapeutische fasen.....	22
4.3.1. De aanmeldingsfase.....	22
4.3.2. Behandelingsfase in een CGG kinder- en jeugdteam.....	26
4.3.3. Methodieken van strategische opstellingen en werkmiddelen.....	32
5. Ondersteuning in het eigen CGG team.....	34
6. Samenwerking met andere actoren in het veld.....	36
6.1. Het Centrum leerlingbegeleiding (CLB) en de school.....	36
6.2. Het Centrum algemeen welzijnswerk (CAW).....	37
6.3. Het Vertrouwenscentrum voor Kindermishandeling (VK).....	38
6.3.2. Aanbod van een VK i.v.m. vechtscheidingen.....	39
6.4. Het Comité Bijzondere Jeugdzorg (CBJ).....	40
6.5. De bemiddelingscommissie.....	40
6.6. Samenwerken met justitie.....	41
7. Algemeen Besluit.....	42

Vechtscheiding

snuitjes bleek
oogjes rood omrand
levensvreugd ver te zoeken
kelen gesnoerd
door verdriet overmand
gevoel van beroerd en onbemind
want keuzes onmogelijk te maken
tussen wat men beiden mint
liefde soms woorden van voortvluchtig
begonnen met alles
en nu met zwaarte van niets
het mes van gestoken
met kinderen prijs van afrekening
gescheurd in stukken met holte
van wetten in bezeerde trouw
op woorden van leugens gestreeld
met prikkeling de haat bekroond
leven van kinderen verbeurd,
in kampen verdeeld en enkel juristen beloond

Lea Waterval 22 april 2006

1. Inleiding

Deze tekst wil een aantal handvatten bieden in een Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg (CGG) voor de behandeling van kinderen/jongeren¹, waarvan de ouders verwickeld zijn in een vechtscheiding² of in een problematische echtscheiding met emotionele verwaarlozing/mishandeling van kinderen.

De keuze voor dit thema vindt zijn oorsprong in de provinciale overlegmomenten die zijn doorgegaan in 2003 n.a.v. de visietekst 'Hulpverlening in de kinder- en jeugdteams van de Centra Geestelijke Gezondheidszorg met betrekking tot kindermishandeling'. De medewerkers van de CGG verwoordden er de complexiteit van de behandelingen rond vechtscheidingen.

Bij de therapeuten is er een terughoudendheid om met deze problematieken aan de slag te gaan. De conflictueuze situatie waarin men kan terechtkomen, speelt hierbij zeker een belangrijke rol. Ook het feit dat men onvoldoende handvatten vindt in de literatuur en dat er hierover nog relatief weinig therapeutische ervaring werd uitgewisseld veroorzaakt terughoudendheid. Ook de juridische context brengt veel onzekerheid met zich mee omdat dit voor de meeste therapeuten een relatief onbekend terrein is.

Tijdens deze provinciale overlegmomenten stelde men met aandrang de vraag om studiewerk te verrichten en een visietekst te realiseren in verband met kindermishandeling binnen de context van vechtscheidingen.

Cijfergegevens tonen ook aan dat dit een maatschappelijk relevant thema is, waarmee men in stijgende mate wordt geconfronteerd.

Uit rijksregistergegevens blijkt dat op 1/1/2004 ruim 20% van de 0-tot 17-jarigen in het Vlaamse Gewest een echtscheiding van de ouders heeft meegemaakt. Het gaat in het totaal om circa 250.000 kinderen die ervaring hebben met een echtscheiding of een overlijden van een ouder (Centrum Bevolking en Gezinsstudie)³.

Veel ouders ondervinden tijdens of na hun echtscheiding moeilijkheden om het overeengekomen (Echtscheiding Onderlinge Toestemming (EOT)) of bekomen (vonnis) omgangsrecht met hun kinderen uit te oefenen. Naar schatting gaat het om ruim 50% van het totaal aantal echtscheidingen waarbij zich min of meer ernstige problemen voordoen inzake de omgangsregeling. Gemiddeld worden per jaar zo'n vijftienduizend klachten 'onuitvoerbaar omgangsrecht' ingediend bij het gerecht.

De meeste klachten blijven echter onbehandeld of worden geseponeerd omdat dit soort klachten niet tot de prioriteiten behoort van het gerecht (vzw Steunpunt blijvend ouderschap).

¹ In de tekst wordt verder de term 'kinderen' gebruikt wanneer men kinderen/jongeren bedoelt.

² Definitie vechtscheiding: cfr p6... Een echtscheiding waarbij:

- er sprake is van een ernstig gevecht in de partnerpositie;
- de ouders hun ouderpositie verlaten;
- de ouders het kindperspectief niet meer innemen;
- de ouders hun kind misbruiken in hun strijd zodat het pathologisch is voor de geestelijke gezondheid van het kind.

³ Bron: CBGS-Werkdocument 2005/7

Naar aanleiding van een parlementaire vraag die gesteld werd op 07 december 2004 werden haalde de minister van justitie, Mevr Laurette Onkelinx de volgende cijfers aan in verband met het aantal klachten over echtscheidingsproblematieken⁴.

Er worden in het wetboek twee misdrijven terzake vermeld. Ze worden geclassificeerd onder de noemer ‘familieverlating’:

- enerzijds de onttrekking van minderjarigen aan hun ouders - met andere woorden het niet toestaan van omgangsrecht.
In de periode van januari 2001 –december 2003 werden voor heel Vlaanderen hiervoor 31.026 klachten (dossiers) ingediend.
- anderzijds het niet betalen van onderhoudsgeld.
In de periode van januari 2001- december 2003 werden hiervoor in Vlaanderen, 9.536 klachten ingediend.

In de periode van januari 2001- december 2003 werden er in Vlaanderen 1.939 klachten ingediend voor verwaarlozing en mishandeling in het kader van echtscheiding.

Op basis van deze cijfergegevens kan men besluiten dat een groot aantal kinderen geconfronteerd wordt met een conflictueuze echtscheiding van hun ouders.

Een aantal ouders komt hulp vragen in een CGG in verband met klachten rond het omgangsrecht van de kinderen of in verband met verwaarlozing en mishandeling tijdens het uitoefenen van het omgangsrecht. Ernstige psychiatrische pathologie bij één of bij beide ouders bemoeilijkt vaak het werken met dergelijke problemen.

Vele conflictueuze echtscheidingen monden uit in een jarenlange vechtscheiding. Dit kan nefaste gevolgen hebben voor de ontwikkeling van een kind.

Niet zozeer het feit van de echtscheiding op zich, betekent een gevaar voor de ontwikkeling van kinderen maar wel de voordurende (jarenlange) strijd in een echtscheiding en de sfeer van wantrouwen die er heerst in situaties van vechtscheiding. De gespleten loyaliteit, die ontstaat bij kinderen die in een vechtscheiding van hun ouders worden betrokken, belemmert heel sterk hun eigen ontwikkeling⁵.

Kinderen zijn er immers op gericht om hun (gescheiden) ouders te verbinden (terug met elkaar te doen praten) door bijvoorbeeld te ageren door: gedragsproblemen, slechte schoolresultaten, depressieve klachten, somatische klachten. Omwille van deze problemen komen kinderen er echter niet meer toe om hun eigen ontwikkelingstaken te volbrengen. Zij offeren op die manier een stuk van hun eigen ontwikkeling op. Kinderen kunnen de gevolgen hiervan hun hele verdere leven meedragen en durven bijvoorbeeld geen duurzame relaties meer aangaan.⁶

Het is dan ook belangrijk dat er hiermee in een CGG therapeutisch gewerkt wordt.

De VVI-FDGG stuurgroep kindermishandeling wil aandacht vragen voor de problematiek van kindermishandeling bij vechtscheidingen. Ze wil de therapeuten binnen de CGG tegemoet komen en ondersteunen in hun vraag om een visietekst te ontwikkelen in verband met kindermishandeling binnen de context van vechtscheidingen.

⁴ Vraag van mevrouw Martine Taelman aan de vice-eersteminister en minister van Justitie over “de vervolging van het misdrijf van familieverlating” (nr. 3351) 12/07/2004

⁵ Smulders-Groenhuijsen. En ze leefden nog lang een gelukkig 2002

⁶ Onderzoek Prof Piet Bracke. Echtscheiding van ouders bepaalt je verdere leven. De Standaard 2 juli 2007.

Deze tekst is een neerslag van besprekingen in de stuurgroep en van een werkgroep, die in het voorjaar 2006 van start ging⁷.

Een aantal therapeuten uit de kinder- en jeugdteams van de CGG (cfr. bijlagen) kwamen samen om na te denken over emotionele verwaarlozing/mishandeling in het kader van vechtscheidingen. Zij inventariseerden de visies en de praktijken die in de CGG werden gehanteerd.

De stuurgroep heeft op basis van hun gegevens een visie omschreven en handvatten aangereikt voor een verantwoorde zorg bij hulpverlening aan kinderen en jongeren in het kader van vechtscheidingen.

⁷ De volgende personen werkten mee aan deze adviestekst:

ad-hoc werkgroep: *Voorzitter*: Mimi Deboiserie, *Coördinator*: Gert Vits (CGG Vlaams-Brabant Oost); *Deelnemers*: Anne Callewaert (CGG Mandel en Leie), Koen Van den Bossche (CGG PassAnt), Tom Dierickx (CGG Waas en Dender), Kathy Colson (CGGZ Brussel), Winnie Lombaert (CGG De Poort), Paul Van den Bossche (VK Gent), Wouter Decat (VVI).

VVI-FDGG Stuurgroep Kindermishandeling: *Voorzitter*: Mimi Deboiserie, *Coördinator*: Gert Vits/Lieve de Laet; *Deelnemers*: Myriam Coenen, Wouter Decat, Michèle Hernaert, Dirk Kaethoven, Mark Neyens, Raf Opstaele, Paul Van den Bossche, Jan Van Speybroek.

2. Omschrijving van enkele begrippen

Alvorens de aanpak van kindproblemen in de context van problematische echtscheidingen in een CGG te beschrijven worden eerst enkele begrippen toegelicht.

Tevens wordt het verband beschreven tussen de problematiek van vechtscheidingen en van kindermishandeling.

2.1. Conflictueuze echtscheidingen en vechtscheidingen

Wanneer partners gezamenlijk tot een echtscheiding beslissen vanuit een gedeeld besef dat het samenleven voor hen weinig toekomst biedt, kunnen zij hiervoor in der minne een regeling uitwerken.

Wanneer echter de echtscheiding van één partner uitgaat of wanneer er veel verwijten zijn naar elkaar, ontstaat er vaak een conflict. Dit houdt verband met het emotionele proces dat met de echtscheiding gepaard gaat (vb. verteren van de moeilijkheden tijdens het huwelijk, van de breuk, de afwijzing, het omgaan met de schuldvraag, ...). Alle zaken die in het kader van de echtscheiding moeten geregeld worden (huisvesting, financies, verdeling goederen, eigendommen en schulden, onderhoudsgeld, alimentatie, verblijfsregeling en gezag over de kinderen,...) kunnen als een wapen gebruikt worden in deze strijd.

Het is belangrijk om hierbij een onderscheid te maken tussen echtscheidingen waarbij de kinderen rechtstreeks het slachtoffer zijn en echtscheidingen waarbij ouders de kinderen buiten hun gevecht kunnen houden en zorgzame ouders kunnen blijven.

Definitie conflictueuze echtscheiding

Men spreekt van een conflictueuze echtscheiding als er tussen de ouders een gevecht/conflict is omtrent de echtscheiding maar zij toch de kinderen buiten dit gevecht kunnen houden. Zij kunnen zorgzame ouders blijven. Deze ouders kunnen een onderscheid maken tussen hun positie als ex-partners en hun positie als ouders.

Definitie vechtscheiding

Men spreekt van een vechtscheiding wanneer het een echtscheiding betreft waarin er geen rekening gehouden wordt met de kinderen omwille van het gevecht tussen de ouders. Een of beide ouders verlaten hun ouderpositie ('moederen', 'vaderen' en bescherming bieden wordt losgelaten) en het belang van het kind wordt uit het oog verloren. Het kind dreigt op emotioneel vlak in de kou te blijven staan of wordt door de ouders zelfs actief betrokken en misbruikt in de strijd die er is tussen de ex-partners. Soms spelen in deze strijd ook de nieuwe partners van de ouders een rol.

Enkele voorbeelden hiervan zijn:

- ouders ruziën over het omgangsrecht en/of bemoeilijken dit (vb. kind herhaaldelijk niet willen meegeven aan de andere ouder);
- ouders ondermijnen het gezag, de persoon of de positie van de andere ouder (vb. op een negatieve manier praten over de andere ouder, het kind beïnvloeden om de andere ouder niet meer te willen zien,...);
- ouders voeren een juridisch gevecht over het co-ouderschap waarbij de ouderschapskwaliteiten van de andere ouder worden betwist. Dit gebeurt al dan niet met beschuldigingen van mishandeling, seksueel misbruik of nalatigheid door de andere ouder;
- het kind wordt gebruikt in de strijd (vb. ouders gebruiken het kind als boodschapper, ouders laten het kind getuige zijn van partnergeweld,..).

Het is typisch voor vechtscheidingen dat de partijen éézijdig op zoek zijn naar bevestiging van hun klachten over mishandeling door de andere ouder. De hulpverlener wordt dan ingeroepen als machtige derde die de andere ouder tot de orde moet roepen of moet sanctioneren door hem/haar omgangsrecht te weigeren of argumenten hiervoor aan te dragen.

2.2. De link met kindermishandeling

Uitgaande van de definities van kindermishandeling stelt de stuurgroep dat vechtscheidingen kunnen begrepen worden als een vorm van psychische mishandeling of verwaarlozing van de betrokken kinderen.

Definitie kindermishandeling

De definitie, gegeven in de brochure 'Kindermishandeling' uitgegeven door Kind en Gezin in samenwerking met de FOD Justitie en de Vlaamse Gemeenschap (december 2001), is een bruikbare definitie.

Kindermishandeling omvat *“elke situatie waarbij het kind slachtoffer is van bedreigende en/of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard en dit passief of actief”*.

Bij vechtscheidingen is er meestal sprake van psychische mishandeling en van psychische verwaarlozing⁸.

Definitie psychische mishandeling

Bij psychische mishandeling worden de emotionele behoeften van het kind - behoefte aan steun, bemoedering, veiligheid en geborgenheid - niet erkend of erger nog: er wordt op een wrede destructieve wijze op gereageerd (Gaberino, Guttman en Seeley,1986)⁹. Het

⁸ de term psychische verwaarlozing of mishandeling wordt verkozen boven de term emotionele verwaarlozing.

De term psychische mishandeling en verwaarlozing wordt gebruikt in de hulpverlening, in juridische termen spreek men van emotionele mishandeling en verwaarlozing.(cfr. Brochure Kindermishandeling dec 2001)

⁹ www.vkantwerpen.be

klimaat waarin het kind moet opgroeien is uiterst vijandig, afwijzend en onvoorspelbaar (Koers, 1981).

Ouders, die verwickeld zijn in een vechtscheiding, zijn meestal zo bezig met hun eigen problemen dat ze helemaal geen oog meer hebben voor wat er met hun kinderen gebeurt. De kinderen groeien op in een sfeer van vijandigheid en onveiligheid. Er is geen stabiele hechtingsfiguur meer beschikbaar. Daarbij komt nog dat de ouders soms een erg negatieve houding aannemen tegenover hun kinderen: de kinderen worden afgewezen, ze krijgen de indruk dat ze in de weg lopen, ze worden soms overdreven gestraft,... Kinderen worden gedwongen om: een standpunt in te nemen, te kiezen tussen de ouders (gespleten loyaliteit) veel negatieve dingen te horen over de andere ouder en ze worden vaak vergeleken met de andere 'slechte' ouder.

Andere voorbeelden van psychische mishandeling zijn:

- De kinderen moeten bij aankomst bij de ouder van kleding veranderen en de kleren dragen die deze ouder aanbiedt.
- Speelgoed e.d. mogen niet van het ene gezin naar het andere gezin meegenomen worden.
- Kinderen mogen tijdens hun verblijf bij de ene ouder, geen (telefonisch) contact hebben met de andere ouder.
- Ouders maken ruzie over de 'kinderevenementen', de jeugdbeweging, de vrije tijdsactiviteiten, de jeugd- en sportkampen.

Definitie psychische verwaarlozing

Men spreekt van psychische of affectieve verwaarlozing als aan het kind geen aandacht of genegenheid wordt geschonken, waardoor het sociaal geïsoleerd geraakt. De ouder is in emotioneel opzicht niet beschikbaar. Het kind wordt voortdurend aan zijn lot overgelaten.

Een psychisch verwaarloosd kind krijgt weinig of geen positieve aandacht, ondersteuning of stimulering van de ouder. De relatie ouder-kind kenmerkt zich meestal onbewust en ongewild door koelheid, liefdeloosheid en afwijzing.

Verwaarlozing of mishandeling?

Tussen mishandeling en verwaarlozing is er soms een subtiel verschil.

Men spreekt van mishandeling als het kind op een actieve manier onrecht wordt aangedaan: vb. als het kind gestraft wordt omdat het de andere ouder verdedigt, als het te horen krijgt dat het even slecht is als de andere ouder, als er strijd is rond het al of niet meegeven van kleding en kinderen de klederen van de ene ouder bij de andere niet mogen dragen.

Men spreekt van verwaarlozing als het kind op een passieve wijze onrecht wordt aangedaan: vb. als de noden van het kind niet worden gezien, als er geen aandacht en interesse is voor de leefwereld van het kind. De ontwikkelingsvragen van het kind worden bij verwaarlozing niet meer ingevuld door de ouders.

Psychische mishandeling en verwaarlozing zijn meestal in elkaar vervlochten aanwezig in een vechtscheiding¹⁰.

¹⁰ www.kindermishandeling.org

2.3. Gevolgen voor de kinderen van psychische mishandeling en verwaarlozing bij vechtscheidingen

Een vechtscheiding is sowieso een **risicofactor** voor de ontwikkeling van een kind. Dit wil zeggen dat het nadelig **kan** inwerken op de ontwikkeling. Meteen dient toch duidelijk gesteld te worden dat dit niet altijd zo hoeft te zijn. De mate waarin een vechtscheiding een risicofactor is voor de ontwikkeling van een kind kan verschillen van kind tot kind. Bij het beoordelen wordt een inschatting gemaakt van de risicofactoren en de protectieve factoren, die gelegen zijn zowel in het kind zelf als in zijn leefsituatie.

Dat een (vecht)scheiding een hypotheek legt zowel op korte als op langere termijn, blijkt uit wetenschappelijk onderzoek.

Kinderen die een echtscheiding hebben meegemaakt, presteren aanzienlijk slechter op school. Ze kampen met gedragsproblemen en manifesteren een lager psychologisch en emotioneel welbevinden. Ze kampen met een lager zelfbeeld en met meer problemen op gebied van sociale relaties dan kinderen uit intacte gezinnen. Daarenboven kan een scheiding voor veel kinderen schuldgevoelens opwekken en daarmee samenhangend depressieve gevoelens en verlatingsangst.

De grootste risicofactoren voor het al dan niet ontwikkelen van probleemgedrag na een ouderlijke scheiding zijn het voortdurende ouderlijke conflict (ernst en duur) en de wijze waarop de kinderen hierin worden betrokken. Ook een niet goed functionerende verzorgende ouder en de achteruitgang van de financieel levensomstandigheden van het kind vormen een bedreiging. De betrokken kinderen ondergaan ook vele bijkomende veranderingen in hun leven en ook dat kan een hypotheek leggen op een gezonde psychische ontwikkeling.

Daarnaast zijn er een aantal *beschermende of protectieve factoren*. Het zijn factoren in het kind zelf, zoals de psychische draagkracht, de weerbaarheid en 'steniciteit' van het kind, het beschikken over bepaalde sterke vaardigheden als sociale competentie of probleemoplossend vermogen. Voorts zijn minstens één goed functionerende thuiswonende en zorgende ouder en zo weinig mogelijk confrontatie met ouderlijke conflicten beschermend. Dit is ook het geval voor de steun van de sociale omgeving en de toegang tot therapeutische interventies.¹¹ Andere protectieve factoren om in de balans op te nemen, zijn de plaats in de kinderrij, de leeftijd, het hebben van goede contacten met klasgenoten en het ontvangen van kinderalimentatie.

Dit alles toont aan dat er individuele verschillen zijn in de wijze waarop kinderen omgaan met de (vecht)scheiding van hun ouders.

Gekneld zitten tussen twee vechtende ouders, kan zoals bij elke vorm van mishandeling, aanleiding geven tot ernstige emotionele problemen bij kinderen: depressie, verlatingsangst, schoolweigering, ontwikkelingsstagnatie, somatische klachten....

Deze ernstige problemen manifesteren zich niet alleen gedurende de periode van de vechtscheiding. Ook op langere termijn en soms hun hele leven lang ondervinden deze kinderen de gevolgen van het trauma van de mishandeling (moeilijkheden om een relatie te durven aangaan, negatief zelfbeeld, geschaad vertrouwen, problemen in de opvoeding van hun kinderen...^{12 13}).

¹¹ Jeanette Pals, Kind in het middelpunt, maar niet in het conflict. (www.pedagogiek.net)

¹² Annemie Eeckhout, Echtscheiding van ouders bepaalt je verdere leven. De Standaard 2 juli 2007

Hieronder bespreken we enkele ernstige vormen van mishandeling in vechtscheidingsituaties.

Parentificatie van een kind

Een kind kan door de echtscheiding van zijn ouders zodanig geparentificeerd worden dat het veeleer **als ouder moet functioneren** en heel de last van het gezin op zijn schouders draagt. Dikwijls houdt het oudste kind heel het gezin draaiende. Deze ouderlijke verantwoordelijkheid die het kind onterecht toegemeten wordt, overstijgt de mogelijkheden van een kind. Het kind kan en mag niet bezig zijn met zijn eigen leeftijdsgebonden ontwikkelingstaken en geraakt hierdoor helemaal uit balans.

Een kind kan door de echtscheiding van zijn ouders zodanig geparentificeerd worden dat het ook **als partner moet functioneren**. Het kind moet de emotionele nood van de ouder lenigen, soms op een volwassen wijze. Dit plaatst een kind voor een verwarrende opdracht: tegelijkertijd kind én partner moeten zijn. Het kind wil niet tekort schieten in beide rollen. Loyaliteit dwingt hem hiertoe, terwijl dit onwezenlijk en ongezonder is, als dit vanuit het perspectief van het kind wordt bekeken.

In beide gevallen zijn de grenzen tussen de verschillende rollen erg vaag. Het kind krijgt verantwoordelijkheden en opdrachten die niet bij zijn leeftijd passen. Er wordt verwacht dat het functioneert als een volwassene. Dat dit gevoelens van onmacht, angst ... oproept is logisch. Het leidt tot een voortdurend gevoel van falen. Bovendien komt het kind er niet meer toe om zijn eigen ontwikkelingstaken te realiseren. Dit is te beschouwen als een ernstige vorm van psychische mishandeling, die omwille van de subtiliteit niet steeds wordt opgemerkt en als dusdanig niet door de ouders wordt (h)erkend.

Oudervervreemding (Parent Alienation Syndrome)

Kinderen worden door de ouders soms uitgespeeld in hun gevecht met elkaar. Deze psychische mishandeling van een kind in een vechtscheiding, kan ernstige vormen aannemen. Het '**Parent alienation syndrome**' (PAS) waarover Richard A Gardner veel gepubliceerd heeft, is hier een voorbeeld van.

Hij situeert dit binnen het gevecht van de ouders om het gezag te mogen uitoefenen over het kind. De ene ouder indoctrineert het kind zodanig dat het de andere ouder mee gaat denigreren en haten, zodanig dat het kind uiteindelijk niet meer op bezoek wil bij de andere ouder en er tenslotte volledig van vervreemdt (oudervervreemding wat kan leiden tot het ouderverstotingssyndroom).

Hij noemt het een zeer ernstige vorm van mishandeling, omdat de band tussen het kind en een ouder volledig wordt kapot gemaakt. Dit is psychisch zeer schadelijk voor het kind.

Oudervervreemding is een ernstige vorm van kindermishandeling die zich uitstrekt over vele jaren. De kinderen krijgen vaak later als volwassenen (tussen 30-45 jaar) ernstige psychische problemen. Ze lijden aan verlies van identiteit, aan grote onzekerheid en onevenwichtigheid en ze hebben moeite met het inschatten van de sociale werkelijkheid. Ze gaan op volwassenleeftijd vaak in therapie (Peter Hoefnagels).¹⁴

Gardner benadrukt wel dat er niet van PAS kan gesproken worden, als een ouder een kind inderdaad seksueel misbruikt of fysiek mishandelt. In deze situatie heeft het kind immers

¹³ Jeanette Pals, Echtscheiding: Het kind krijgt de rekening..(www.pedagogiek.net)

¹⁴ Hoefnagels Peter. Verscheurde kinderen, verbitterde moeders, verloren vaders. [http:// Home-1.tiscali.nl](http://Home-1.tiscali.nl)

terecht een goede reden om die ouder niet meer te willen zien en moet het tegen dit misbruik beschermd worden.

Oudervervreemding komt vooral voor bij echtscheidingen waarin de conflicten niet worden bijgelegd en in een rechtszaak worden uitgevochten.

Hubert Van Gijsegem meent dat 4 % van alle kinderen na echtscheiding, met oudervervreemding te maken heeft.¹⁵

2.4 Besluit

Wanneer ouders tijdens hun echtscheidingsproces hun kinderen actief in hun gevecht tegen elkaar betrekken (misbruiken), kan dit zo ernstig zijn voor de kinderen, dat men het moet benoemen als *psychische mishandeling*.

Ouders, verwickeld in een vechtscheiding, zijn dikwijls zo volledig betrokken op hun eigen gevecht en hun eigen emotionele problemen, dat ze hun ouderpositie helemaal verlaten. Hierdoor zijn zij als primaire zorgdragers niet meer beschikbaar voor hun kinderen en worden de kinderen op emotioneel vlak aan hun lot overgelaten. In dit geval moet men spreken van *psychische verwaarlozing*.

Zoals bij elke vorm van kindermishandeling zal de duur, de chroniciteit en de mate van agressiviteit van de mishandeling, mede de ernst bepalen van het trauma dat de kinderen hierbij oplopen. Kinderen zullen de gevolgen hiervan hun hele leven met zich meedragen.

¹⁵ Veerle Beel., Als scheiding tot breuk leidt. De Standaard 14/02/2007

3. Belang van correcte juridische informatie

Therapeuten in de CGG zijn meestal weinig vertrouwd met de wetgeving, de rechtspraak en de rechtsgang. Het is voor therapeuten nochtans belangrijk om de juiste definiëring te kennen van de juridische termen die in verband met echtscheiding gehanteerd worden. Bij de aanmelding en zeker in de loop van de begeleiding worden die door de ouders vaak gebruikt.

De wetgeving en de rechtsgang bepalen immers mee hoe de ouders tegenover elkaar staan. Er zijn namelijk verschillende procedures waarin de ouders kunnen verwickeld zijn. Verschillende rechtbanken (rechters) kunnen er bij betrokken zijn.

Momenteel bestaan er twee echtscheidingsprocedures:

- De echtscheiding op grond van bepaalde feiten (in de meest ruime betekenis: ze omvat ook de echtscheiding wegens feitelijke scheiding);
- De echtscheiding door onderlinge toestemming (EOT).

Rechtbanken(rechters) die bij een echtscheiding betrokken kunnen zijn:

De jeugdrechter doet uitspraken omtrent ouderlijk gezag en het omgangsrecht.

De vrederechter kan (enkel) in het kader van dringende en voorlopige maatregelen (bij feitelijke scheiding) uitspraak doen over de uitoefening van het ouderlijk gezag.

De voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg heeft tijdens de procedure van echtscheiding op grond van bepaalde feiten de bevoegdheid om voorlopige maatregelen te nemen omtrent de uitoefening van het ouderlijk gezag. Hij kan (enkel) in geval van hoogdringendheid ook in kortgeding rechtspreken inzake omgangsrecht van ouders, grootouders en derden.¹⁶

Na de echtscheiding is enkel de jeugdrechtbank nog bevoegd.

In vechtscheidingen gebruiken de partners (of één van hen) deze juridische procedures om hetzij hun gelijk te halen, hetzij hun emotionele lijden (vb. verteren van de moeilijkheden tijdens het huwelijk, van de breuk, de afwijzing, het omgaan met de schuldvraag) af te reageren. Het is evident dat, ondanks het feit dat er in de problematiek een emotioneel proces gaande is, het voor de hulpverlener toch belangrijk is, over correcte juridische informatie te beschikken om de mogelijkheden en onmogelijkheden te kennen om binnen de juridische context tot een oplossing te komen.¹⁷

Het is belangrijk te weten dat de regeling over ouderschap doorheen de jaren verschillende wetswijzigingen heeft gekend. Zo zijn er op dit moment verschillende regelingen in voege, afhankelijk van het tijdstip waar op basis van de toen geldende wetgeving een vonnis geveld werd. Voor 1995 verkreeg één ouder alle ouderlijk gezag. De andere ouder had dan recht op contact en een recht op toezicht. In 1995 is er een belangrijke wijziging doorgevoerd. Vanaf dan geldt het principe van de gezamenlijke uitoefening van het ouderlijk gezag.

¹⁶ Netwerk hulpverlening kindermishandeling Antwerpen, lezing 7/03/2006 door Annelies Boumans

¹⁷ Het gaat hier om burgerlijke procedures, ook wanneer deze voor de rechtbank worden gevoerd. Dat wil onder meer zeggen dat de partijen (eiser en verweerder, of gezamenlijk bij onderlinge toestemming) de rechtsgang in handen hebben (vrijwillig). Dit is een groot verschil met procedures voor de jeugdrechtbank op basis van de jeugdbeschermingswet die verplicht zijn.

Om dit alles te verduidelijken vindt u in bijlage 2 meer informatie over: de verschillende echtscheidingsprocedures, de inhoud van de term co-ouderschap, de omgangsregeling, het hoorrecht van de kinderen.

Opmerking :

- Hoorrecht van kinderen

De wettelijke regelingen proberen zoveel mogelijk duidelijkheid en orde te brengen en hebben tot doel de conflicten te beperken. In de praktijk worden de CGG echter geconfronteerd met 'misbruiken' van o.a. het hoorrecht van de kinderen. Zo blijkt dat een ouder via zijn advocaat soms toch een afschrift kan krijgen van het onderhoud van zijn kind met de rechter.

Therapeuten moeten met deze mogelijkheid rekening houden en zorgvuldig met de ouder en met het kind afwegen op welke manier het hoorrecht van een kind op een voor het kind 'veilige' wijze kan gebruikt worden.

- Uitleg voor de kinderen

Op de site www.kinderrechten.be worden de juridische termen goed uitgelegd voor kinderen van verschillende leeftijden. Zie hiervoor bijlage 5.

4. Therapeutisch aanbod van een CGG

4.1 De opdracht van een CGG (decreet 18 mei 1999)

Het is de opdracht van een CGG om hulp te bieden aan kinderen die een ernstige psychisch probleem hebben en aan kinderen die omwille van de risicovolle situatie waarin ze zich bevinden, ernstige psychische problemen kunnen ontwikkelen. De ouders worden steeds actief betrokken in de begeleiding. Ze zijn immers de belangrijkste steunfiguren voor de kinderen.

Wanneer kan een CGG kinderdienst ingeschakeld worden ?

Bij vechtscheidingen kan een CGG kinder- en jeugdteam ingeschakeld worden indien het kind een ernstig psychisch/psychiatrisch probleem heeft of indien de kans groot is dat het kind later ernstige psychische/psychiatrische problemen zal ontwikkelen. Bij vechtscheiding zijn de ouders zo verwickeld in hun echtscheiding dat ze het standpunt van het kind verlaten hebben en niet meer als zorgende ouders optreden voor hun kinderen. Hierdoor lijdt het kind zo erg dat er sprake is van kindermishandeling/verwaarlozing.

Bij langdurige vechtscheidingen speelt vaak de eventuele psychiatrische pathologie bij één of bij beide ouders een rol. Dit verhoogt het risico nog voor de kinderen.

Er zijn verschillende situaties van psychisch/psychiatrische problemen bij kinderen te onderscheiden:

- Een kind kan omwille van de vechtscheiding van zijn ouders ernstige psychische problemen hebben gekregen. Kinderpsychiatrische stoornissen kunnen immers uitgelokt worden door echtscheiding als levensgebeurtenis.
- Een kind kan reeds vóór de echtscheiding van de ouders een eigen psychopathologie hebben. De echtscheiding van de ouders kan dit nog versterken, onder andere door het ontbreken van zorgend ouderschap. Als een kind bijvoorbeeld de diagnose autisme gekregen heeft en één van de ouders is niet akkoord met deze diagnose. Door de echtscheiding groeien de ouders verder uit elkaar en zullen de ouders elk op hun eigen manier en vanuit hun eigen overtuiging met het kind omgaan. Dit kan zeker voor een kind met autisme erg verwarrend worden.
- Een kind kan ernstige psychische problemen ontwikkelen omwille van verwaarlozing in een gezin dat reeds slecht functioneerde. Als deze ouders ook nog (vechtend) uiteen gaan, is de kans groot dat de verwaarlozing nog ergere vormen aanneemt, waardoor de psychische problemen van het kind ernstiger worden.

Deze situaties zijn niet altijd duidelijk af te grenzen.

Er is vaak sprake van comorbiditeit tussen vechtscheiding met psychische verwaarlozing en andere problemen zoals: 'Kinderen van ouders met een psychiatrische problematiek' (KOPP), dreiging met suïcide, familiedrama, enz.

Er zijn verschillende interventies mogelijk. De CGG kinder- en jeugdteams bekijken de problematiek steeds vanuit het perspectief van het kind. Het is de taak van het CGG om een inschatting te maken van de ernst van het risico dat het kind loopt in die bepaalde situatie. Naargelang de ernst kan het CGG begeleiding voorzien en/of samenwerken met een volwassenendienst binnen de CGG of met andere partners in het werkveld.

Wanneer moet er geen CGG kinderdienst ingeschakeld worden?

- Als een kind tijdens de vechtscheiding van zijn ouders geen ernstige psychische problemen heeft, moet er geen CGG kinder- en jeugdteam ingeschakeld worden maar eventueel wel een eerstelijnsdienst. (vb. Centrum voor leerlingbegeleiding (CLB), Centrum algemeen Welzijnswerk (CAW)...))
- Als het voornamelijk de ouders (volwassenen) zijn die ernstige psychische problemen ervaren (vb. een onverwerkt partnerstuk), dan worden zij hiervoor best naar een volwassenendienst verwezen voor verdere behandeling.

Scheidende ouders beschuldigen elkaar vaak van verschillende vormen van mishandeling van de kinderen (seksueel misbruik, mishandeling, verwaarlozing) in het kader van hun echtscheiding. Als er na een fase van vraagverheldering in het CGG toch een ernstig vermoeden blijft bestaan dat er inderdaad sprake is van misbruik of mishandeling, dan wordt er door het CGG beter eerst overlegd met het Vertrouwenscentrum Kindermishandeling (VK) voor het bepalen van het verdere hulpverleningstraject (onder andere verwijzen naar het VK, het parket inschakelen, daderhulp...). De samenwerking met het VK wordt uitvoeriger besproken in hoofdstuk 6.

Het CGG kan bij een escalerende echtscheiding niet preventief werken. Dikwijls is het nodig om de ouders eerst te verwijzen naar een dienst die echtscheidingsbemiddeling aanbiedt zoals een CAW.

4.2 Kader om te werken met vechtscheiding binnen een CGG

U vindt hieronder een aantal handvatten en therapeutische aandachtspunten die de behandeling van deze kinderen en hun gezinnen stroomlijnt.

Het verloop van de juridische afhandeling, de ontwikkelingsfase van het kind, evenals de fase van verwerking van de echtscheiding waarin beide ouders zich bevinden kunnen de therapie mee bepalen. De juridische context kan bovendien gedurende het volledige therapeutische proces veranderen en interfereren met dit proces. Men moet zeker op de hoogte blijven van deze juridische veranderingen omdat die ook een weerslag kan hebben op de therapieën.

Wanneer met al deze aspecten rekening gehouden wordt, kunnen er geen vaste regels zijn voor 'de vechtscheiding met mishandeling en/of emotionele verwaarlozing' maar dient elk dossier anders benaderd te worden naargelang deze verschillende variabelen.

In de situatie van vechtscheidingen is het meestal één van de ouders die één of meerdere kinderen uit het gezin aanmeldt op een kinder- en jeugdteam van een CGG. De aanmelding betreft gewoonlijk problemen bij de kinderen op het vlak van: gedrag thuis en/of op de

school, emotionele problemen, achteruitgaan van de schoolresultaten. Deze ouder vermeldt veelal slechts in de marge dat er een echtscheiding aan de gang is.

Bij elke nieuwe aanmelding dient een therapeut waakzaam te zijn en na te gaan of er sprake is van een vechtscheiding en van kindermishandeling. Deze waakzaamheid is zeker nodig als er gesproken wordt over echtscheiding,

4.2.1. Therapeutische uitgangspunten

Werken zoals met mishandeling

Aangezien de kinderen die betrokken zijn bij een vechtscheiding moeten worden beschouwd als kinderen die omwille van mishandeling of verwaarlozing in nood zijn, zal er ook dienaangaande therapeutisch gehandeld moeten worden. (cfr. Werken met kindermishandeling)

De therapeuten werken *aanklampend* en interveniëren meer *structurerend*. Als therapeut zal men ook meer moeten nadenken over een strategische manier van handelen. Meer nog dan in andere therapie sessies dient de therapeut stil te staan bij visies over het therapeutisch verloop van de casussen rond vechtscheidingen omwille van de complexiteit, de gelaagdheid, de emotionele zwaarte en de veranderende realiteit.

Rekening houden met de loyaliteiten van een kind naar beide ouders

Een kind wil loyaal blijven naar beide ouders. Het wil geen ouder verliezen.

Het is een belangrijke steunbron voor het kind als het de erkenning krijgt dat het zijn ouders niet kwijt is als deze uit elkaar gaan. Het krijgt hierdoor niet het gevoel dat het moet kiezen voor één ouder tegen de andere ouder.

Meerzijdige partijdigheid is een sterk punt voor de therapeut

Meerzijdige partijdigheid is het principe waarbij men afwisselend de verschillende partijen erkent, van partij wisselt en zich inleeft in ieders positie en inspanningen om zo de dialoog tussen de partijen op gang te brengen. Het is belangrijk om hierbij de ander en de belangen van de ander niet uit het oog te verliezen. Meerzijdige partijdigheid betekent dat de therapeut moet denken én over het kind én zijn vader én zijn moeder en over hun loyaliteiten heen en weer. Dat brengt echter onvermijdelijk gevoelens van onmacht met zich mee.

Hierdoor kan men als therapeut in conflict komen omdat men zich net als het kind in een onmogelijke situatie geplaatst voelt. De hulpverlener heeft dan de neiging om vanuit de bezorgdheid voor het kind toch voor een partij te kiezen.¹⁸

Positie nemen

Het is typisch bij vechtscheidingen dat de therapeut voortdurend door de ouders wordt uitgedaagd om een positie in te nemen. Een therapeut moet hiervoor steeds alert zijn.

¹⁸ Monika Kooij, Kiezen voor kinderen is niet kiezen tegen ouders, <http://www.leerlingbegeleiding.nl/documentatie/digitaaltes/kiezenvoorkinderen.php>
Peter De Wannemaeker, Beschermende hulpverlening bij vermoeden van kindermishandeling in een CGG.
Peter De Wannemaeker e.a., Psychotherapeutische hulp: verstrikt of versterkt door samenwerken?

Communicatielijnen installeren en (dat naar beide ouders in dezelfde mate)

Het is belangrijk om vanaf het begin duidelijke afspraken te maken met **beide** ouders over de manier waarop er zal gecommuniceerd worden. De therapie mag geenszins gebruikt worden om via de therapeut informatie te krijgen over de andere ouder.

Het is de bedoeling van de therapie dat de ouders niet blijven communiceren via de therapeut maar dat de communicatielijn tussen de ouders weer hersteld wordt zodat er tussen hen opnieuw een communicatieve(en geen vechtende) relatie kan geïnstalleerd worden.

4.2.2. Oudertherapie

De CGG kinder- en jeugdteams bekijken de problematiek van vechtscheidingen steeds vanuit **het perspectief van het kind**, namelijk: Hoe kan de therapie dit kind in deze situatie het best helpen?

Ze zullen dit proberen te realiseren door **in de oudertherapie** de ouders/ ex partners terug het ouderperspectief te laten innemen en opnieuw vanuit de situatie van het kind te leren kijken (kindpositie innemen). Het hulpaanbod binnen de CGG probeert namelijk van vechtende ouders terug zorgende ouders voor hun kind te maken. De ouders worden gewezen op hun verantwoordelijkheid tegenover hun kinderen. Als geen van beide ouders de verantwoordelijkheid opneemt voor het kind, heeft de therapeut de neiging om die op zich te nemen. Dit is typisch voor mishandelingsituaties. De therapeut moet echter de ouders blijven wijzen op hun verantwoordelijkheid.

Tijdens sessies met de ouders dient de therapeut er voortdurend alert voor te zijn dat het gesprek met de ouders niet verglijdt van de problemen van het kind naar de incompetentie en nalatigheid van de andere ouder. De ex-partners blijven vaak naar de ander (naar elkaar) kijken als een aangrijpingspunt voor verandering. Dit is contra-productief met het oog op het ontwikkelen van een therapeutische relatie. Het is echter wel een gegeven waarmee gedurende de therapie steeds rekening moet gehouden worden. De therapeut moet oog hebben voor de pijn en het verdriet van de ouders maar mag hierdoor de ruimte voor het kind niet uit het oog verliezen.

Het is wel de taak van de therapeut om de nog aanwezige partnerproblemen duidelijk te benoemen. Toch mag de therapeut de partnerproblemen niet een zodanig grote ruimte laten innemen, dat de noden van het kind er niet meer door gezien worden.

Om tot een therapeutische werkaliantie met de ouders (en het kind) te kunnen komen, is het noodzakelijk dat de patiënt/de ouder(s) zich in de patiëntpositie kunnen herkennen. Dit wil zeggen dat de patiënt zich binnen het geheel moet kunnen zien als schakel waarlangs verandering en evolutie mogelijk is.

Dit impliceert dat de patiënt bereid is zichzelf te onderzoeken in de werkrelatie met de therapeut. Dit wil *niet zeggen* dat de vader/moeder die deze werkrelatie aangaat zich als schuldige of oorzaak van de problemen moet beschouwen. De patiënt dient zich als aangrijpingspunt te zien om de moeilijkheden mee te hanteren.

Dit betekent ook dat er geen sprake is van een therapeutische relatie zolang een vader of moeder met het consult de andere ouder wil veranderen of bestrijden (via de therapeut als een soort van spreekbuis of advocaat of machtige derde, die de andere ouder tot de orde moet roepen).

Samenwerking met het volwassenenteam is aangewezen als de individuele problematiek van één of beide ouders ernstig is, als pathologisch ervaren wordt en het therapeutisch proces hierdoor belemmerd wordt.

4.2.3. Kindertherapie

Naast de begeleiding van de ouders wil men tevens individuele sessies met het kind installeren. Het kind wordt immers meestal door de ouders vooruitgeschoven en als ‘het probleem’ benoemd. De therapeut moet er wel op bedacht zijn dat deze individuele sessies vanuit het kindperspectief slechts helend zijn, als het kind hiervoor van de ouders de toelating en de ruimte krijgt. Bovendien is het in het belang van de ontwikkeling van het kind dat er enkel individuele sessies geïnstalleerd worden als **beide** ouders hiervoor hun toestemming hebben gegeven.

Het is de visie van de Stuurgroep Kindermishandeling dat de ex-partners het perspectief van het kind terug moeten leren zien. Maar de kindpositie aanwezig stellen is niet per definitie gelijk aan het kind zien. Er dient eerst met de ouders een werkbare context gecreëerd te worden vooraleer er kan over nagedacht worden om het kind individueel te zien. Daarna dient er voor het kind ‘therapeutische ruimte’ gemaakt te worden. Het zien van een kind sluit immers altijd een verwachting van de ouder in en is vaak sterk beladen in de vechtscheidingsstrijd.

De therapeuten voelen zich dikwijls erg aangesproken door de emotionele nood van het kind en ze voelen zich schuldig als ze het kind niet zien. Hierdoor worden ze ertoe verleid om stappen te zetten om het kind toch rechtstreeks iets te bieden. De therapeut moet zich blijven afvragen of dit ook voor het kind therapeutisch het beste is.

Een ethisch probleem kan zich stellen wanneer de juridische en/of therapeutische onderhandelingen te lang duren en het kind hierdoor niet individueel kan gezien worden terwijl er ernstige vermoedens van mishandeling of verwaarlozing zijn. De therapeut organiseert dan best een overleg (teamoverleg, overleg met VK) om dan te beslissen welke stappen er genomen kunnen worden.

Ook vanuit een kinderpsychiatrisch standpunt kan de nood ervaren worden om het kind toch te zien.

4.3. Verschillende therapeutische fasen

In situaties van vechtscheiding is het absoluut noodzakelijk om de verschillende stappen van het therapeutisch proces uiterst bedachtzaam te zetten. Op die manier kan de therapeut zoveel mogelijk misverstanden vermijden.

4.3.1 De aanmeldingsfase

4.3.1.1 Het eerste contact

De aanmeldingklacht in een CGG kan niet altijd als uitgangspunt dienen om te oordelen of het al dan niet over een vechtscheiding gaat. Veel vechtscheidingen worden immers niet als dusdanig aangemeld. De kinderen worden aangemeld met een combinatie van problemen (gedragsproblemen, emotionele problemen). Pas in een latere fase blijkt soms hoe ernstig de ouders verwickeld zijn in een gevecht.

Ouders melden zich ook vaak aan in een CGG omdat ze geloven dat juridische maatregelen, zoals het veranderen van de verblijfsregeling, een oplossing kunnen bieden voor de problemen van de kinderen. Bij dergelijke aanmeldingen waarin problemen met de echtscheiding vermeld worden, moeten de CGG duidelijk maken wat hun hulpaanbod kan zijn en welke vormen van hulpverlening zij kunnen bieden voor het aangemelde probleem.

Reeds bij het eerste contact met ouders die aanmelden in het geval van een (v)echtscheiding, is het belangrijk een aantal uitgangspunten voor hen te expliciteren.

In het geval van vechtscheidingen is er dikwijls al een probleem van in de opstartfase, in die zin dat de betrokkenen het voorgestelde kader voor de behandeling vaak niet respecteren en het direct of indirect ondermijnen.

Het expliciteren van een aantal uitgangspunten ten aanzien van de ouders helpt om de aanpak van de behandeling te oriënteren. De algemene principes voor therapie blijven uiteraard ook gelden.

Een aantal uitgangspunten worden hieronder aangehaald.

Een belangrijk uitgangspunt is dat de hulpverlening niet alle zorg voor het kind naar zich toe moet halen. De hulpverlening responsabiliseert de ouders door met hen van bij de aanvang de volgende zaken te bespreken.

De twee ouders zijn op de hoogte van de aanmelding

Bij een aanmelding van een kindproblematiek in een echtscheidingscontext vraagt de therapeut aan de aanmeldende ouder (AO) of **de andere ouder (NAO) op de hoogte is van de aanmelding**. Het is immers aangewezen om met beide ouders contact te hebben.

Indien dit niet het geval is, vraagt de therapeut of de aanmeldende ouder de andere hiervan op de hoogte stelt. Wanneer dit moeilijk of onmogelijk blijkt, neemt het CGG, met de toelating van de aanmeldende ouder, contact op met de andere ouder. Dit kadert in de

juridische context, waarbij beide ouders recht hebben op informatie en inspraak omtrent het kind.¹⁹

Het is van belang te exploreren of ook de niet aanmeldende ouder de toestemming geeft voor therapeutische interventies (diagnostisch onderzoek, psychotherapie). Dit kadert eerst en vooral in de *juridische context*. Bij de regeling ‘gezamenlijk ouderlijk gezag’, wat momenteel de regel is, geldt dat er geen diagnostisch onderzoek en geen therapie mag gegeven worden aan het kind als één ouder expliciet weigert om toestemming te geven.

Bij een psychiatrisch consult van het kind moet er ook rekening gehouden worden met de *adviezen van de orde van geneesheren*. In deze adviezen primeert het belang van het kind (kind in nood).

Deze aanbeveling kadert tevens in een *therapeutische visie*: men wenst als behandelaar immers niet dat het kind in nog ernstiger loyaliteitsconflicten terecht komt wanneer men het kind zelf zou zien en er geen toestemming is van beide ouders. Dit zou enkel kunnen leiden tot een verergering van de problemen. De leeftijd van het kind speelt hierbij geen rol.

De niet aanmeldende ouder (NAO) betrekken

Het is belangrijk om bij aanmelding van een kindproblematiek samen te werken met beide ouders. Het is bijgevolg wenselijk om ook de niet aanmeldende ouder tenminste éénmaal te spreken. De therapeut bespreekt met de ouder die aanmeldt (AO) dat men als therapeut meer ruimte heeft als de andere ouder op de hoogte is van de aanmelding en het verdere verloop.

De juridische situatie bespreken

Het uitklaren van de juridische situatie gebeurt bij voorkeur in het begin van de therapie. Hiervoor is het goed als men van de ouders een afschrift kan krijgen van de juridische regeling. Het is belangrijk dat de CGG-medewerker de juridische situatie kent alvorens met de therapie te starten. Hiervoor is een samenwerking met een justitieassistent, CAW of justitiehuis soms noodzakelijk.

De therapeut heeft beroepsgeheim

Met de ouders bespreekt de therapeut het beroepsgeheim die hij heeft naar de twee ouders toe. De ene ouder kan via de therapeut geen (verborgen) informatie krijgen van de andere ouder. De therapeut moet de ouders wel deze informatie geven, die ze als ouders nodig hebben om hun kinderen goed te kunnen opvoeden. Voor het geven van informatie aan de ouders kunnen de volgende richtlijnen gelden:²⁰

- Geef geen details van wat het kind (of de andere ouder) in vertrouwen heeft meegedeeld;

¹⁹ Dirk Kaethoven, De medische deontologie omtrent omgang met ouderlijk gezag, synthese van het advies van de Nationale Raad van de Orde van 16/04/88: De arts en kinderen van gescheiden ouders, en van het advies van 16/11/96 De arts en de kinderen van niet-samenwonende ouders en de gewijzigde wetgeving terzake

²⁰ Dirk Kaethoven “Het goede doen” Naar een ethiek voor de kinder- en jeugdhulpverlening Johan Put. Beroepsgeheim, aangifteplicht en schuldig hulpverzuim. Lezing Rechten van ouders en kinderen. 27/04/2007

- Geef wel alle objectieve gegevens zoals de diagnose en het voorstel tot behandeling (met aandacht voor de wijze waarop slecht nieuws wordt medegedeeld);
- Kader de informatie in de totaliteit van het hulpverleningsproces en op een wijze die de ouders kan helpen bij het opvoedingsgebeuren;
- Probeer een evenwicht te bewaren in het geven van informatie aan beide (gescheiden) ouders.

Zorgvuldig omgaan met inhoudelijke verslagen en attesten

- Als ouders een attest of een inhoudelijk verslag vragen, is dit een werkpunt dat tijdens het therapeutisch proces aan bod moet komen. Algemeen kan de hulpverlening stellen dat er geen inhoudelijke verslagen aan de ouders gegeven worden als die gevraagd worden door een advocaat in het kader van een proces om gelijk te krijgen.
- Als ouders een aanwezigheidsattest vragen moet de hulpverlening eerst hun vraag verkennen en met de ouders argumenteren dat die attesten weinig waarde hebben. Als ouders er toch blijven op aandringen, dan worden er in het belang van het kind attesten geschreven dat een ouder/kind aanwezig was, **niet dat een ouder afwezig was.**
- Als de jeugdrechtbank of de sociale dienst van de Jeugdrechtbank een verslag vraagt dan moet de hulpverlening afwegen of een inhoudelijk verslag in die casus zinvol kan zijn. Er kan een mondeling overleg zijn met de rechtbank. Het verslag dat zij hiervan maken kan door de CGG worden nagelezen. Het doorgeven van informatie is hier echter wel een schending van het beroepsgeheim. Soms is dit nodig om de zaak in het belang van het kind te deblokken. Om dit te doen is er een akkoord van beide ouders nodig.
- Een CGG mag een expertise doen voor de jeugdrechtbank. Als men een expertise doet, kan het CGG daarna echter geen behandeling meer geven. Bijgevolg stopt de therapie van het kind in het desbetreffende CGG.

De manier van werken op een CGG bespreken

Met de ouders wordt de manier van werken besproken. Hierbij stelt de hulpverlening dat een vraag voor onderzoek van het kind, in het kader van een vechtscheiding, het risico inhoudt dat het gevecht nog aangewakkerd wordt.

Informatie geven over hulpverlening en geïnformeerde toestemming

Het is ook belangrijk dat beide ouders van bij het begin de noodzakelijke informatie over de hulpverlening krijgen.²¹ (zie bijlage 6 over informed consent) Bovendien moet er ook rekening gehouden worden met de geïnformeerde toestemming (informed consent) bij aanklappende en gedwongen hulpverlening.²²

²¹ Mia Leysen, Gids beroepsethiek. Waarden, rechten en plichten in psychotherapie en hulpverlening, Acco, 2005

²² Dirk Kaethoven, "Het goede doen" Naar een ethiek voor de kinder-en jeugdhulpverlening.

Vraagverheldering

Bij elke aanmelding is een vraagverheldering nodig om een beter zicht te krijgen op de hulpvraag van de ouders. Deze is ook nodig om te oordelen of het CGG de hulpvraag kan beantwoorden, of er andere instanties moeten bij betrokken worden, en/ of de ouders naar een andere dienst moeten worden doorverwezen.

Om te kunnen starten met hulpverlening in een CGG moeten er zowel op therapeutisch als op juridisch vlak bepaalde voorwaarden vervuld zijn:

- Op therapeutisch vlak kunnen de ouders tot een akkoord komen dat zij er willen aan werken om terug als zorgende ouders na te denken over de noden van hun kind.
- Bij de start van de therapie heeft de hulpverlening duidelijkheid over de juridische context.
- Op juridisch vlak zijn de ouders in staat om een duidelijk onderscheid te maken tussen de juridische weg en de therapeutische mogelijkheden om conflicten op te lossen. Als het gevecht op juridisch vlak voortdurend interfereert met het therapeutisch aanbod en hier soms dwars tegenover staat, dan is het onmogelijk om therapeutisch verder te werken. In dat geval wordt er eerst verwezen naar een dienst voor echtscheidingsbemiddeling.

Indicatiestelling

Na deze inleidende activiteiten, volgt er een duidelijke indicatiestelling om te bepalen welke therapievorm of therapieopzet het meest aangewezen is. Het is hierbij belangrijk dat de kindfactoren niet over het hoofd worden gezien. Soms is een diagnostisch onderzoek van het kind aangewezen. De resultaten van dat onderzoek worden met de beide ouders besproken (recht op alle nuttige informatie omtrent de opvoeding van hun kind).

Uit deze gehele intakefase kan volgen dat het kind al dan niet individuele therapie nodig heeft of dat het best verwezen wordt (andere dienst voor verder onderzoek, andere soort therapie...).

Er kan een indicatie zijn om enkel met de ouders verder te werken of naast oudertherapie ook individueel met het kind te werken.

De setting om beide ouders samen te zien in een oudertherapie is in het geval van vechtscheiding zogoed als onmogelijk.

In nieuw samengestelde gezinnen, krijgen nieuwe partners niet direct een plaats. Er wordt eerst bekeken welke plaats de nieuwe partner heeft in het gezin en daarna wordt er beslist of het opportuun zou zijn om de nieuwe partner bij de oudertherapie te betrekken en op welk moment hij er bij kan betrokken worden.

Soms is er ook een indicatie om de ouders voor hun eigen problematiek naar een volwassenendienst van een CGG te verwijzen.

4.3.2 Behandelingsfase in een CGG kinder- en jeugdteam

Afhankelijk van de indicatiestelling kan men kiezen voor één van de volgende therapeutische vormen.

Werken met de ouders

Doelstelling

Als de hulpverlening werkt met ouders in een vechtscheiding, heeft men als voornaamste doel hen terug 'zorgende ouders' te laten worden voor hun kinderen. 'Zorgende ouders' zijn ouders die de verantwoordelijkheid voor de opvoeding van hun kinderen weer ten volle willen opnemen. Het is de taak van de therapeut om de ouders daarin te begeleiden.

Vormen van oudertherapie

Wanneer de ouders een hulpvraag hebben en bereid zijn om hun handelen aan te passen aan de noden van het kind ontstaat er ruimte voor verandering en kan met een oudertherapie gestart worden.

Dit kan onder verschillende vormen worden aangeboden:

- Met de ex- partners samen als ouder

In de therapie kan de therapeut met beide ouders samen werken zodat ze elk als ouder zo goed mogelijk voor hun kind zorgen als het kind bij hen is. Dit is echter in geval van vechtscheiding quasi onmogelijk.

- Met elk van de ouders afzonderlijk

Beide ouders kunnen wel bereid zijn om verder als ouders na te denken over de noden van hun kind maar ze kiezen er voor om dit niet samen met hun ex-partner te doen.

- Met één ouder

Soms is het in de realiteit enkel mogelijk om met één ouder te werken. Als blijkt dat één ouder goed zorg draagt voor het kind en niet meedoet aan de vechtscheiding dan heeft het kind toch op één plaats een veilige, betrouwbare omgeving. Dit geldt als een belangrijke protectieve factor voor de ontwikkeling van het kind.

Als er enkel met één ouder kan worden verder gewerkt, dan blijft de therapeut toch steeds in gedachten houden dat het kind twee ouders heeft. Bij de ene ouder zal de therapeut ruimte creëren om de andere ouder een plaats te geven en te erkennen als ouder van het kind.

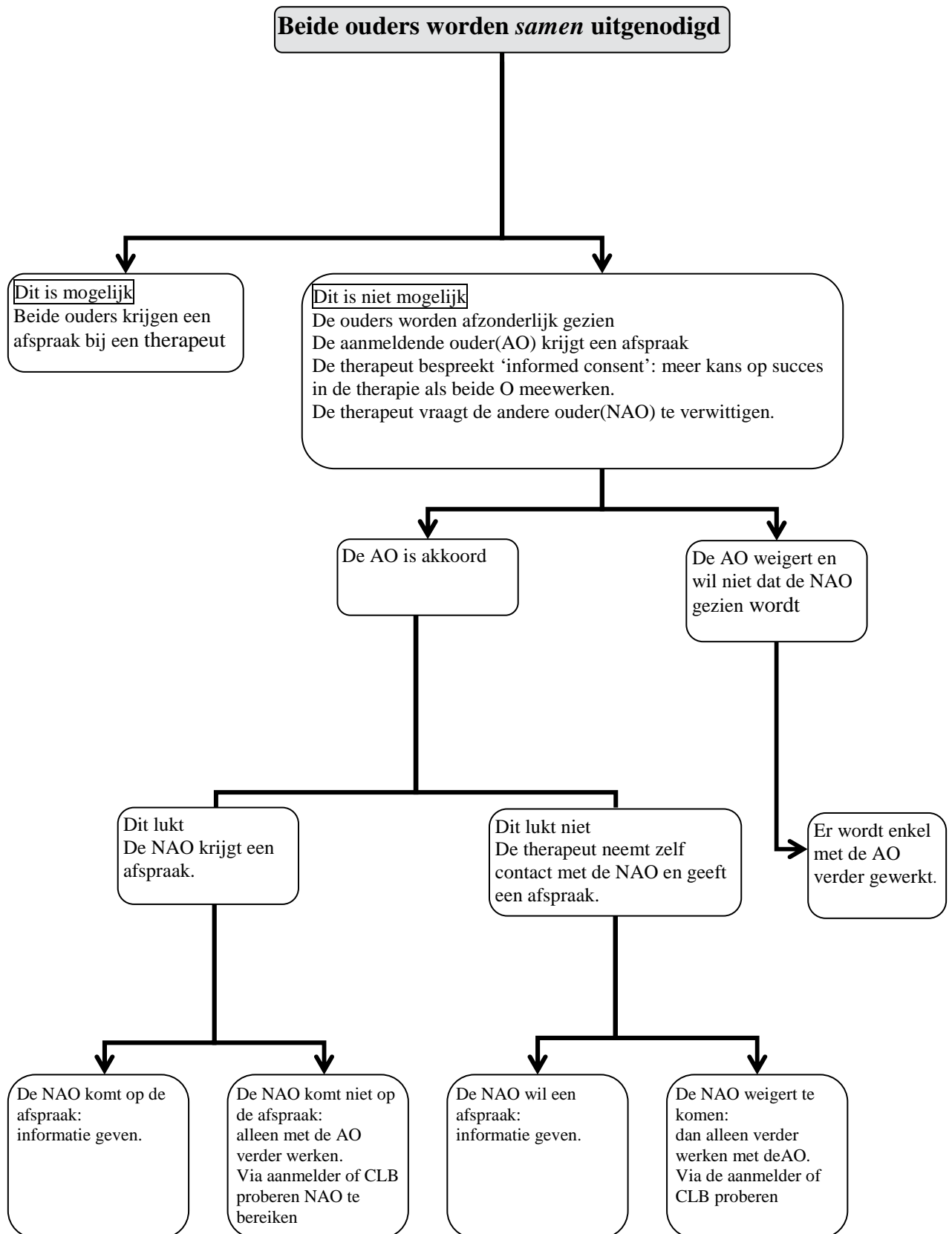
De therapeut doet zeker geen veroordelende uitspraken over de andere ouder.

- Met de biologische ouder samen met de nieuwe partner

Vanuit de indicatiestelling kan blijken dat het aangewezen is om de nieuwe partner te betrekken bij de oudertherapie.

Beslissingsbomen bij het werken met de ouders

Bij het werken met ouders in een vechtscheiding, is het niet altijd gemakkelijk om te beslissen met wie en op welke manier de hulpverlening het best een therapie aanbiedt. Een schema kan dit verduidelijken.

Werken met de kinderen

Doelstelling

De algemene doelstelling om met de kinderen te werken is dat de hulpverlening alles wil doen wat nodig is om het kind gelukkig te maken met zichzelf en in zijn leven.

Meer concreet streeft men ernaar om de kinderen:

- te helpen bij het verwerken van hun ervaringen;
- te leren om inzicht te krijgen in de situatie;
- middelen aan te reiken om hun weerbaarheid te verhogen;
- te begeleiden bij het werken aan hun zelfbeeld;
- te helpen om hun gevoelens van veiligheid te vergroten.

Diagnose en indicatiestelling

Een uitgebreid diagnostisch onderzoek is soms nodig om uit te maken welke problemen het kind ondervindt ten gevolge van een eigen problematiek (leerstoornis, autisme...) en welke problemen eerder moeten toegeschreven worden aan het voortdurend geklemd zitten tussen zijn twee ouders (depressie, gedragsproblemen). Indicatieonderzoek is nodig om de passende therapie te bieden.

De bevindingen van dit onderzoek en het opzet van de therapie deelt de therapeut in een adviesgesprek mee aan beide ouders. Hierbij moet de therapeut rekening houden met de punten die hoger reeds werden vermeld, namelijk dat beide ouders recht hebben op informatie over objectieve gegevens zoals diagnose en voorstel tot behandeling. De therapeut geeft echter geen details van wat het kind in vertrouwen heeft meegedeeld.

Vormen

- Individuele sessies met het kind

In de individuele sessies met het kind zal de therapeut het kind helpen de moeilijke scheidings situatie van zijn ouders te verwerken. Het is belangrijk om het kind weerbaar te maken zodat het zich niet langer de speelbal voelt in het gevecht van zijn ouders. L.Cottyn spreekt van zes hulpbronnen die kunnen worden aangesproken om kinderen te beschermen in een spanningsvolle fase naar aanleiding van conflicten rond ouderschapsreorganisatie.

- als kind verlies je niet een ouder;
- stilstaan bij de benadeling die je als kind ondervindt, als je ouders gescheiden zijn;
- de variaties van ouderschap na scheiding bespreken;
- het kind helpen om posities en contexten te leren omschrijven;
- kinderen leren zien dat ze invloed hebben op hun ouders;
- kinderen leren zien dat ze door veel meer zaken worden beïnvloed dan enkel door hun ouders;

Het aanbieden van deze hulpbronnen biedt de kinderen steun. Ze geven hen het gevoel van duidelijkheid, zelfwaardering, zinvolheid, ergens goed in te zijn en ergens bij te horen²³.

- Groepsprogramma's voor kinderen in echtscheidingsituaties.

Voor alle kinderen is de scheiding van hun ouders een ingrijpende periode.

Kinderen hebben er nood aan om hun ervaringen te delen en ze doen dit het liefst met lotgenoten. De belangrijkste componenten die in een groep voor kinderen aan bod kunnen komen zijn:

- ondersteunende psycho-educatie (uitleg over wat een scheiding inhoudt);
- het aanleren van probleemoplossingsvaardigheden;
- het aanleren van sociale vaardigheden;
- het leren omgaan met stress.

Er wordt gewerkt aan de verwerking van de scheiding, aan de verwerking van de voor hen moeilijk invoelbare ruzies tussen hun ouders, aan het leren omgaan met de veranderingen in hun leven (ouders nooit meer samen, nieuwe partners, nieuw samengesteld gezin, verschillende woonplaatsen).²⁴.

Deze groepsprogramma's worden in de literatuur beschreven. Als een CGG dit organiseert kan men zich afvragen of men eerder wil werken met een homogene groep (enkel kinderen in een echtscheiding- of vechtscheidingsituatie) of men eerder met een heterogene groep wil werken (rouwverwerking in het algemeen, moeilijke thuissituaties, kopp-kinderen...).

Beslissingsbomen bij het werken met kinderen

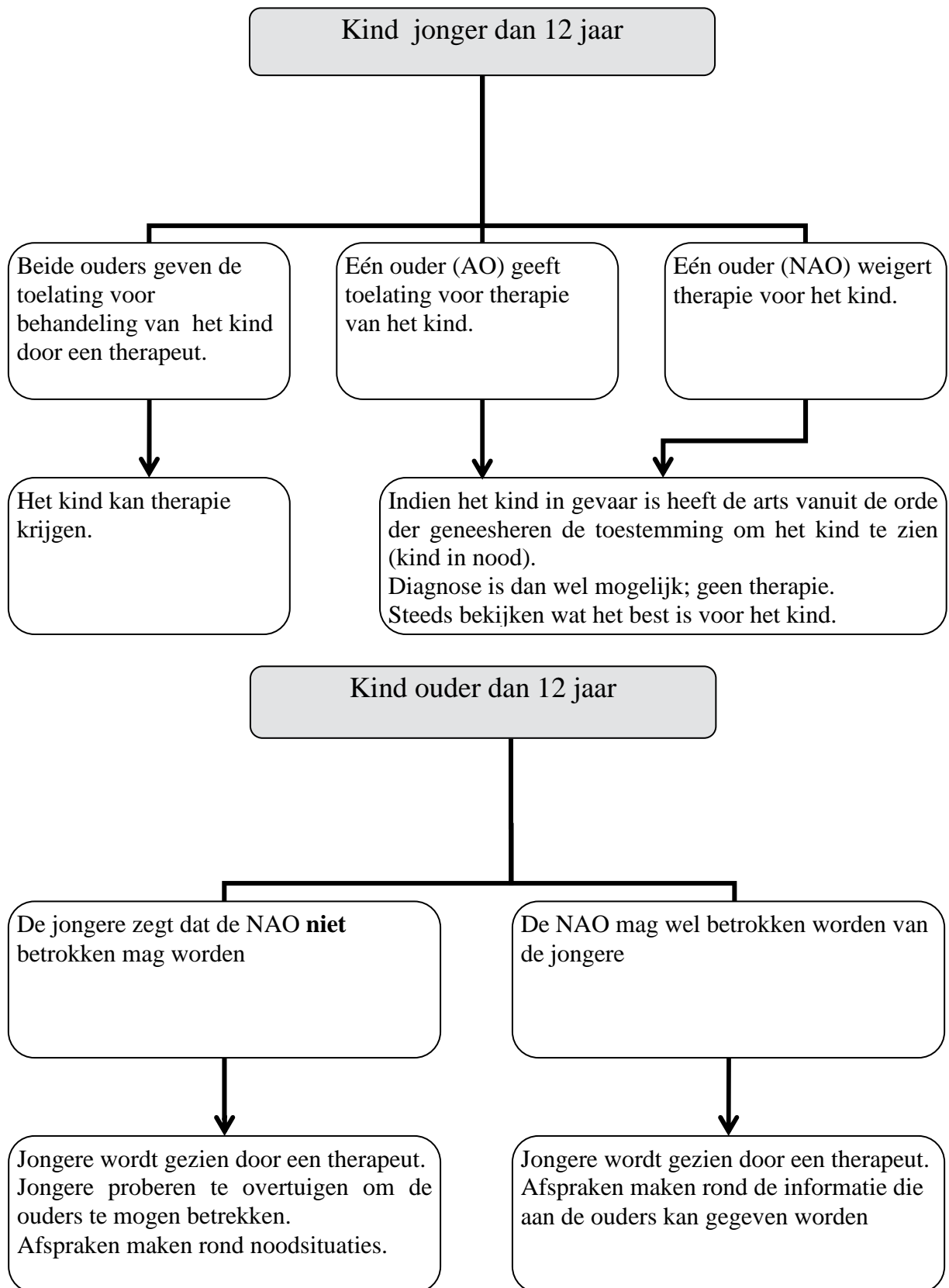
Bij het individueel werken met kinderen moet de hulpverlener een onderscheid maken tussen kinderen die jonger zijn dan 12 jaar en kinderen ouder dan 12, al dan niet aangemeld door de ouders. Dit onderscheid moet vooral gemaakt worden omwille van de verschillende rechtspositie van kinderen en jongeren (decreet rechtspositie).

Dit wordt verduidelijkt aan de hand van verschillende beslissingsbomen.

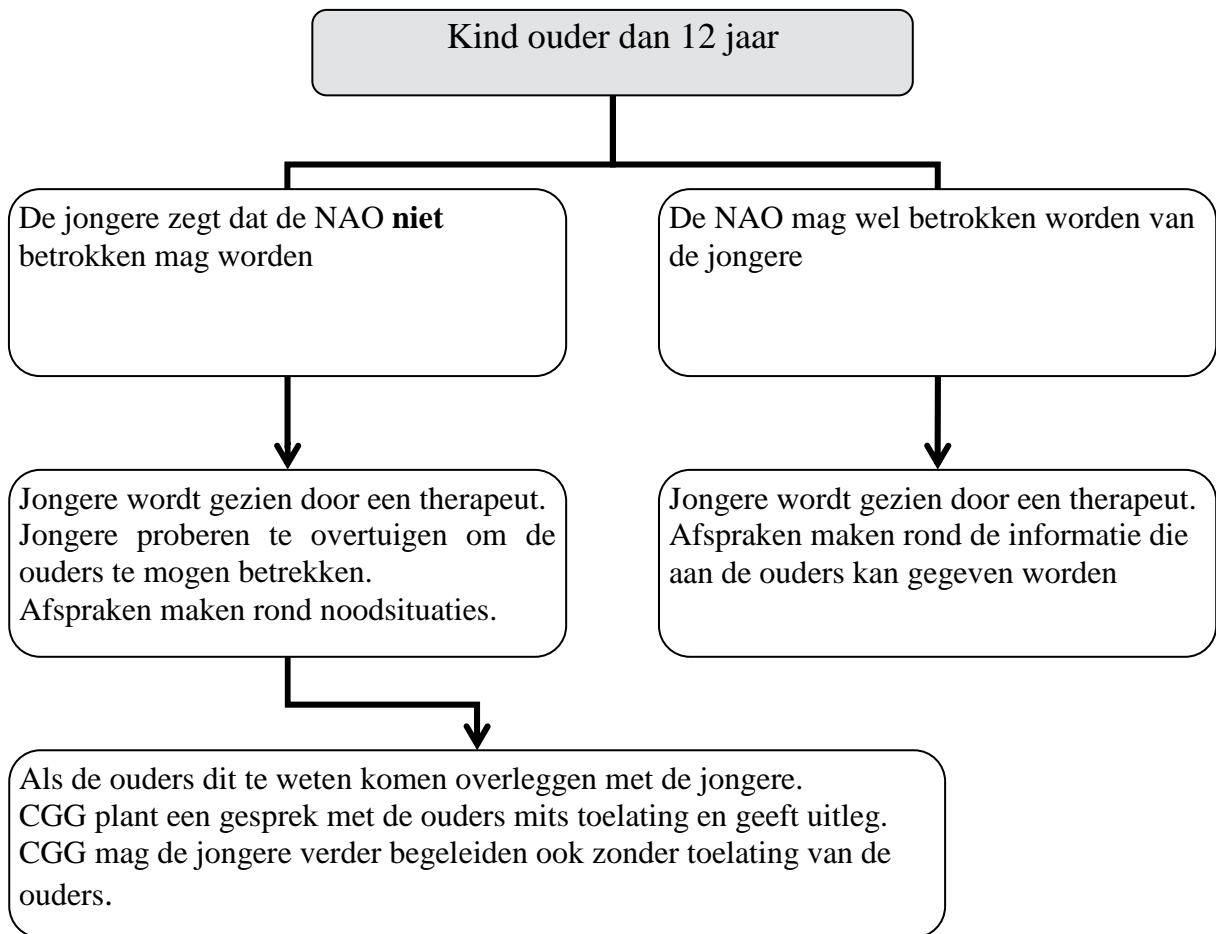
²³ Lieve Cottyn, Als ouders apart gaan wonen: beschikbare steunbronnen voor kinderen. Systeemtheoretisch Bulletin 13;1994-1995/4

²⁴ KIES is een voorbeeld van een programma ontwikkeld door bureau Klasse(n) voor kinderen in echtscheidingsituaties (www.klassenwerk.com)

Kinderen aangemeld door de ouders

Jongere stelt een autonome hulpverleningsvraag en is ouder dan 12 jaar²⁵

²⁵ Mia Leysen ,Gids voor beroepsethiek, zij maakt een onderscheid tussen regelethiek en zorgethiek.

Dirk Kaethoven,"Het goede doen" Naar een ethiek voor de kinder-en jeugdhulpverlening.

Tekst Decreet rechtspositie van het kind van de integrale jeugdhulpverlening

Mijn rechten in de jeugdhulp (www.rechtspositie.be)

Instemming van minderjarigen (Leysen.)

Vanaf de **leeftijd van 12 jaar** dienen jongeren zoveel mogelijk betrokken te worden bij de uitoefening van hun rechten. Dit betekent dat de therapeut naast de toestemming van de ouders ook de toestemming van de jongere nodig acht.

Vanaf de **leeftijd van 16 jaar** heeft de jongere recht op een eigen filosofische overtuiging, op een eigen seksueel leven, op medisch beroepsgeheim. Het toestemmingsrecht komt bij hen niet meer toe aan de wettelijke vertegenwoordigers. Bijgevolg kan men op vraag van de jongere begeleiding bieden zonder medeweten van diens ouders, of zelfs wanneer zij expliciet niet akkoord gaan met de begeleiding. Toch is het vaak aangewezen om naar wegen te zoeken om de ouders te betrekken in de hulpverlening, ook indien de jongere dit aanvankelijk niet wenst. Er moet wel over gewaakt worden dit in overleg met de jongere te doen.

4.3.3 Methodieken van strategische opstellingen en werkmiddelen

Na de vraagverheldering en de indicatiestelling wordt er zorgvuldig geanalyseerd voor welke strategische opstelling men kiest en welke methodieken kunnen aangewend worden om tot een zorg op maat voor deze patiënten te komen.

Strategische opstellingen

Voor elke partij een therapeut

Deze opstelling wordt veel beschreven en wordt ook vaak toegepast. Zo wordt een werkruimte voor elke partij (partij voor het kind, partij voor de ouders, partij voor communicatie met de andere instanties) geïnstalleerd.

Het kan echter wel leiden tot transponering van de dynamiek van het systeem naar het team, waardoor er in het team zelf een splitsing ontstaat. Het is dan ook belangrijk dat iemand van het team hier over waakt zodat het team dit kan hanteren en als één geheel kan blijven functioneren.

Eén therapeut voor het hele systeem

Dit is een werkwijze die wordt toegepast als het beter lijkt om de behandeling en de aanpak gebundeld te houden.

Het kan voor een hoge druk zorgen bij de therapeut, die zich vanuit de verschillende partijen onder druk gezet kan voelen.

Methodieken

Vanuit de ad-hoc werkgroep vechtscheidingen werden verschillende methodieken geformuleerd die vorm kunnen geven aan het aanbieden van zorg op maat van kind en ouders.

Elk van deze methodieken heeft voor- en nadelen, deze moeten voor elke casus zorgvuldig tegenover elkaar worden afgewogen bij het kiezen van een manier van werken.

Hierna volgt een korte voorstelling van een aantal van deze methodieken.

Het opstellen van een genogram

Dit kan zowel tijdens het werken met de ouders als in het contact met het kind worden gebruikt. Voor elke tak (materneel of paterneel) wordt een andere kleur gebruikt. Zo wordt het duidelijk dat het kind in zich de kleuren van zijn beide ouders draagt. Het toont dat het kind met elke ouder een band heeft en loyaal wil zijn naar zijn twee ouders.²⁶

²⁶ Jeannette Pals., Kind in het middelpunt, maar niet in het conflict .Parenting apart: effective co-parenting (www.pedagogiek.net)

Ouder-kind sessies

Het kind is steeds afhankelijk van zijn leefomgeving. Het kind wordt daarom om de beurt en steeds samen met één ouder gezien en niet alleen. De therapeut kan werken met moeder en kind en met vader en kind. De therapeut moet de kindpositie kunnen innemen en samen met het kind telkens de overgangen maken.

Het hanteren van een werkboek rond echtscheiding

Dit geeft een leidraad en het biedt steun. Het kan een houvast zijn waar de ouders en het kind kunnen op terugvallen op moeilijke momenten thuis.

Het geven van psycho-educatie aan de ouders

Aan de ouders wordt informatie aangereikt in de scheidingsproblematiek in het algemeen. De therapeut biedt hen coping vaardigheden aan om met de veranderde leefsituatie van henzelf en hun kinderen om te gaan.

Oudertraining (in groep)

In een cursus kan de hulpverlening de ouders aanmoedigen om goede omgangsregelingen te maken voor hun kinderen en conflicten met de ex-partner niet via de rechter uit te vechten.

De ouders krijgen informatie over welke factoren stress veroorzaken bij kinderen. De scheidende ouders krijgen ook strategieën aangeboden om deze stressfactoren te hanteren. Verdere thema's zijn: het effect van echtscheiding op de kinderen gedurende verschillende levens- en ontwikkelingsfasen, effectieve communicatiestrategieën, het opnieuw inrichten van het gezinsleven na de scheiding, alternatieve methoden voor het oplossen van meningsverschillen en over huiselijk geweld.^{27 28}

²⁷ Jeannette Pals, Kind in het middelpunt, maar niet in het conflict .Parenting apart: effective co-parenting (www.pedagogiek.net))

²⁸ Marleen Heylen. Lezing vechtscheiding. Leuven 20/03/2007

5. Ondersteuning in het eigen CGG team

Werken met situaties van kindermishandeling in het kader van een vechtscheiding is emotioneel zeer belastend zowel voor de therapeuten als voor het team.

Het is typerend voor dit soort therapieën dat het niet meer duidelijk is of er nu sprake is van echte mishandeling of dat de term mishandeling enkel een wapen is dat gebruikt wordt in een echtscheidingsstrijd. Na een soms jarenlang gevecht is het immers uiterst moeilijk te achterhalen wat nu oorzaak en wat nu gevolg is. Oorzaak en gevolg zijn volledig met elkaar verstrengeld.

Zoals een kind in vechtscheidingssituaties zich volledig klem gezet kan voelen, zo ook kan de therapeut die met deze situaties werkt, zich voelen.

De therapeut voelt zich soms therapeutisch onmachtig en begint te twijfelen aan zijn eigen mogelijkheden. Dit gevoel van onzekerheid en onmacht leidt bij therapeuten vaak tot wat 'handelingsverlegenheid' genoemd wordt.

Het is dan ook noodzakelijk dat er ondersteuning is zowel voor de betrokken therapeuten, als voor het team.

De tekst gemaakt door de VVI-FDGG Stuurgroep Kindermishandeling: 'Hulpverlening in de kinder- en jeugdteams van de centra voor Geestelijke Gezondheidszorg m.b.t. Kindermishandeling. Advies voor directies'²⁹ biedt een aantal handvaten.

Volgende adviezen werden in deze tekst geformuleerd:

- De werking rond kindermishandeling moet ingebed zijn in een bredere werking.
- De kinder- en jeugdteams hebben nood aan goed uitgebouwde en stabiele multidisciplinaire teams.
- De visie op het werken met kindermishandeling moet geëxpliciteerd worden.
- Er is nood aan regionale inbedding en samenwerkingsverbanden.
- Er is nood aan capaciteit voor opvang van acute problemen.
- Er is nood aan deskundigheidsbevordering.
- Zorg voor de therapeut is essentieel.
- Aandacht voor (de opvolging van) de werking m.b.t. kindermishandeling.

Aan deze adviezen kunnen nog een aantal bijkomende handvaten toegevoegd worden over de behandeling van de ernstige problemen bij kinderen in vechtscheidingssituaties.

Ondersteuning van de therapeuten

- De therapeut kan samenwerken met een co-therapeut, die mede de casus opvolgt en waar men regelmatig mee kan overleggen.
- Het organiseren van een inhoudelijke bespreking (algemeen, casus a-specifiek).

²⁹ Hulpverlening in de Kinder- en jeugdteams van de centra voor Geestelijke Gezondheidszorg m.b.t. Kindermishandeling. Advies voor een goede werking aan de CGG-directies. September 2005

- Werken met vechtscheidingen vraagt een verregaande vorm van specialisatie van de therapeuten. Er dient een goede kennis aanwezig te zijn over de betekenis van een echtscheiding voor ouders en kinderen. Belangrijk is het ook over enige juridische informatie te beschikken en alleszins op de hoogte te zijn waar men informatie kan krijgen, enz..³⁰

Ondersteuning van het team

- Het team schrijft een kader uit voor het werken met kinderen in vechtscheidingssituaties binnen de gewone procedure van aanmelding, vraagverheldering, indicatiestelling en behandeling. De algemene principes worden best zeer expliciet uitgewerkt.
- Als verschillende therapeuten werken met eenzelfde vechtscheidingssituatie kan dit leiden tot een splitsing in het team. Het team herkent dit fenomeen en weet of leert dit te hanteren.
- Tijdens de teambespreking heeft men extra aandacht voor de strategische opstelling. Er wordt meer dan gewoonlijk aandacht besteed aan de formele aspecten (wie, wat, wanneer en hoe iemand iets doet).
- Het team moet kunnen en durven erkennen dat niet alles kan opgelost worden. Na een analyse van de hulpvraag kan besloten worden dat deze patiënten enkel geholpen worden door geen hulp te bieden.

Ondersteuning door het management

- De therapeut kan steun ervaren als er gewerkt wordt met bvb. een brief, door de organisatie opgesteld, en waarin men aan de ouders meedeelt hoe er binnen de setting met vechtscheidingen gewerkt wordt. Dit schept duidelijkheid voor beide partijen.
- De organisatie kan een (inhoudelijke) ondersteuning voorzien voor de therapeuten bij juridische kwesties.
- Tegenover de rechtbank wordt de verantwoordelijkheid voor een casus door de organisatie opgenomen.
- De organisatie blijft steeds een neutrale positie innemen.

³⁰ Veerle Roelants, Kinderen van de scheiding. Een kwalitatief onderzoek naar de invloed van een ouderlijke echtscheidig op adolescenten. Licenciaatsverhandeling. (www.kjt.org)
Ann Buysse, Leen Ackaert, Kinderen en scheiding. Belevingsonderzoek kinderen en jongeren. (www.kinderrechten.be)

6. Samenwerking met andere actoren in het veld

Volgens de denkgroep vechtscheidingen komt er bij het werken met kinderen in een vechtscheidings situatie vaak een **minimale netwerking** tot stand. Dit is omwille van de complexiteit van een vechtscheiding ook vereist voor de hulpverlener. Samenwerken met andere diensten is immers dikwijls een noodzaak. Die samenwerking kan verschillende vormen aannemen:

- Er kan voor een bepaalde casus rond de tafel gaan zitten en bekijken hoe de taken het best kunnen verdeeld worden. De hulpverlening komt tot gezamenlijke afspraken.
- Er kan ook casus-overstijgend bekeken worden hoe, in het geval van een vechtscheiding, de taken onder de actoren kunnen verdeeld worden;
- Soms wordt er door het CGG doorverwezen naar een andere dienst omdat die een meer aangepaste begeleiding kan bieden. Dan stopt ook de hulpverlening in het CGG.
- Het is voor alle partijen belangrijk dat er een positief overleg in netwerkverband tot stand kan komen. Het creëren van een netwerk is bovendien een protectieve factor.

Actoren met wie er een minimale netwerking tot stand kan komen, worden hieronder beschreven. Het zijn: het CLB en de scholen, het CAW, het Vertrouwenscentrum Kindermishandeling en justitie.

6.1 Het Centrum leerlingbegeleiding (CLB) en de school

Bij een overleg met het CLB en de school is het zinvol om er de ouders zo veel als mogelijk bij te betrekken. Indien de ouders niet aanwezig kunnen zijn op het overleg, moeten zij zeker altijd op de hoogte worden gebracht van wat er in het overleg besproken en afgesproken werd.

Andere tips waarmee rekening kan worden gehouden zijn:

- De CGG kiest het best geen partij, gezien het nieuwe kader kan men dit best ook expliciet benoemen.
- Bij een bespreking geeft de hulpverlener enkel objectieve informatie (testgegevens, observatiegegevens).
- De therapeut geeft enkel die informatie door, die relevant is voor de school.
- De therapeut moet steeds afwegen wat in het belang is van het kind. Heeft het kind baat bij een overleg met het CLB en/of de school of is het kind er meer bij gebaat

indien men zwijgt?. Met de CLB- medewerkers heeft de therapeut wel een gedeeld beroepsgeheim, maar niet met de leerkrachten.³¹

- Als een CGG beslist dat het beter is om het kind niet individueel te zien, dan kan men eventueel een CLB-medewerker of een leerkracht vragen om de nodige opvolging van het kind te doen. Met het CLB en de school kan er een kader ontwikkeld worden waarbinnen er gewerkt kan worden.

6.2 Het Centrum algemeen welzijnswerk (CAW)

De begeleiding in een CAW heeft als doel om de hulpvragers een breder zicht te geven en greep te laten krijgen op de situatie en om hen eventueel patronen te kunnen laten doorbreken zodat ze gemakkelijker kunnen functioneren in het dagelijks leven.

Het CAW biedt individuele begeleidingen, gezins- en groepsbegeleidingen aan.

Individuele en relationele begeleidingen

De begeleidingen die de CAW aanbieden aan volwassenen in het kader van een scheiding, zijn eerder kortdurend (begeleiding tussen 1 en 3 maanden) met een beperkte inzet aan middelen.

Begeleiding van kinderen

De begeleiding van kinderen en jongeren *onder de 15 jaar* staat in vele CAW nog in de kinderschoenen. Wanneer een CAW te maken heeft met pathologie wordt er doorverwezen naar de centra geestelijke gezondheidszorg. Kinderen worden nog weinig rechtstreeks betrokken in de hulpverlening aan gezinnen.

Scheiding- en ouderschapsbemiddeling

In een scheidings- of ouderschapsbemiddeling krijgen de mensen de mogelijkheid om te onderhandelen over goederen en ouderschap. Het doel is te komen tot een gedragen overeenkomst met betrekking tot het verblijf, de kosten en de goederen voor het heden en de toekomst.

Deze dienst van het CAW kan door een CGG op elk moment van de begeleiding ingeschakeld worden, zowel in de aanloofase als in de problematische fase.

Onderhandeling (bemiddeling) onderscheidt zich van een therapeutisch proces omdat het **focussen op beleving** niet primair is. Wanneer binnen de onderhandeling gestoten wordt op een pathologie of een emotionele blokkade, waardoor de bemiddeling vastloopt, dient hiervoor voldoende ruimte en tijd gemaakt te worden. Dit kan bijvoorbeeld bij een therapeut. Er is een advies beschreven om beiden **niet te mengen** in het onderhandelingsproces (Heynes).

Bezoekruimte

In een bezoekruimte kunnen ouders en grootouders hun recht op persoonlijk contact met hun kinderen of kleinkinderen uitoefenen. Deze vorm van hulpverlening wordt aangeboden

³¹ Marc Boedts, Op zoek naar afstemming tussen CLB-dossier en schooldossier. Caledoscoop.2002,14:5,14 (www.caledoscoop.be)

wanneer ouders en kinderen geen fysiek contact meer kunnen hebben met elkaar omwille van geëscaleerde conflictsituaties.

De bezoekerimte, waar de ontmoetingen kunnen plaatsvinden op een neutraal terrein en onder toezicht, is dikwijls een noodzakelijke tussenstap voor het uitoefenen van het omgangsrecht in een vechtscheiding.

Het is belangrijk te weten, dat het inschakelen van de bezoekersruimte altijd gebeurt op basis van een beslissing van de jeugdrechter.

Preventie inzake scheiding

Het CAW ziet een sterke eerste lijnhulpverlening voor psychische en relationele problemen als het uitgangspunt voor preventie inzake scheiding. Zij stellen de volgende preventie-initiatieven inzake scheiding voorop:³²

- Gerichtte publiciteitscampagnes, waardoor zowel volwassenen als jongeren en allochtonen gemakkelijker de weg vinden naar het CAW als ze vragen en noden hebben omtrent scheiding.
- Uitbouwen van een begeleidingsaanbod voor kinderen die te maken hebben met scheiding.
- Uitbouwen van ouderschaps cursussen en informatieavonden omtrent scheiding voor (ex)partners en ouders die te maken hebben met een scheiding.
- Uitbouwen van vormingsavonden voor nieuw samengestelde gezinnen.

De juridische dienst van een CAW

Deze dienst kan ouders wegwijs maken in het juridische kluwen waarin ze soms terechtkomen.

In een CAW worden voornamelijk kortdurende begeleidingen gegeven. Patiënten met een ernstige pathologie (volwassenen en kinderen) en jonge kinderen worden naar een CGG verwezen voor verdere behandeling.

6.3. Het Vertrouwenscentrum voor Kindermishandeling (VK)

6.3.1 Algemene visie en werking bij vechtscheidingen

De werking van een VK is bij vechtscheidingen in principe niet anders dan bij andere intra-familiale vormen van kindermishandeling. Dit wil zeggen dat er zoveel mogelijk met alle partijen wordt gewerkt met als eerste doel de mishandeling te stoppen om nadien via hulpverlening positieve verandering te creëren. Ook bij vechtscheidingen zullen zij principieel de beide ouders aanspreken in het zoeken naar een meer constructieve omgang t.a.v. de kinderen. Aanklampend onderhandelen met beide ouders is ook voor een VK de aangewezen weg.

³² www.steunpunt.be

Alleen bij situaties waar hoogdringendheid kan aangetoond worden kan er eenzijdig gehandeld worden. Als er vanuit een onderzoek van een kind kan aangetoond worden dat een beschermingsmaatregel zich opdringt kan/moet het parket worden ingeschakeld. Dit kan echter ook vanuit een CGG. De omweg van een VK is hier dan niet nodig en betekent enkel tijdsverlies. In bijlage 8 wordt beschreven welke stappen er genomen kunnen worden als een hulpverlener het parket wil inschakelen.

6.3.2 Aanbod van een VK i.v.m. vechtscheidingen

Advies aan en coaching van de hulpverleners

Er kan altijd met een VK contact worden genomen om anoniem een casus voor te leggen ter advies of ter ondersteuning van eigen handelen. Nadien kan dit indien nodig en wenselijk nog steeds evolueren naar een melding.

Melden bij het Vertrouwenscentrum Kindermishandeling

Melden op een VK is aangewezen als op de teambesprekingen blijkt dat er op een CGG geen therapie op gang komt, dat de ouders er niet in slagen om terug zorgende ouders te worden én er signalen zijn dat de integriteit van het kind blijvend bedreigd is.

De situatie wordt dan gezien als een vorm van kindermishandeling. Er moet hiermee omgegaan worden zoals bij andere vormen van kindermishandeling. (cfr Hulpverlening in de kinder- en jeugdteams van de centra voor geestelijke gezondheidszorg m.b.t. kindermishandeling). Melden bij het VK gebeurt best vanuit een teambeslissing. Ouders worden verwittigd dat het CGG de situatie aanmeldt op een VK. In overleg met het VK wordt bekeken welke actie best wordt ondernomen.

Indien de ouders worden uitgenodigd door het VK worden zij aangesproken op de mishandeling en gewezen op hun verantwoordelijkheid. Het VK probeert opnieuw de ouders te motiveren om het belang van hun kind(eren) te laten primeren op hun vechtscheiding en hiervoor de nodige hulp te zoeken. De tussenkomsten van het VK kaderen in de vrijwilligheid. Als ouders weigeren mee te werken zal het VK bekijken welke stappen er verder dienen ondernomen te worden om de veiligheid van het kind te bewerkstelligen. Dit kan al of niet in overleg met het CGG naargelang de betrokkenheid van het CGG.

Eén ouder verwijzen naar een VK

Als de AO een verhaal brengt van mishandeling door de andere ouder én als het CGG na vraagverheldering en/of onderzoek tot de conclusie komt dat er hiertoe ernstige aanwijzingen zijn, dan kan het CGG deze ouder doorverwijzen naar een VK. Het VK zal de situatie dan verder exploreren met eventueel aanvullend medisch en/of psychologisch onderzoek van het kind. Bij bevestiging van het vermoeden is het de normale werking van het VK om de andere ouder uit te nodigen en aan te spreken op de bezorgdheden (tenzij er zich een hoogdringende beschermingsmaatregel opdringt en dan wordt de situatie gemeld bij het parket). De AO kan zich hiertegen echter verzetten en bvb er voor kiezen om onmiddellijk naar justitie te gaan op basis van de bevindingen van het VK. Het VK zal de AO respecteren in zijn keuze maar zal hiervoor geen attesten afleveren.

Indien de AO akkoord gaat om de NAO uit te nodigen zal er bij weigering van de NAO om mee te werken opnieuw met de AO overlegd worden welke actie er dient ondernomen

te worden. Dit kan gaan van het adviseren aan de AO om een Maatschappelijk Onderzoek aan te vragen bij de jeugdrechtbank tot en met het melden bij de procureur in acute gevaarsituaties.

Als beide ouders meewerken wordt de situatie aangepakt zoals in andere meldingen van KM: exploratie, diagnostiek, indicatiestelling en doorverwijzing naar de gewenste hulpverlening. Hierbij vertrekt men steeds vanuit de belangen van het kind.

6.4 Het Comité Bijzondere Jeugdzorg (CBJ)

Als het kinder- en jeugdteam van het CGG van oordeel is dat hulpverlening binnen de bijzondere jeugdzorg (thuisbegeleiding, een opname,...) voor het kind meer aangewezen is, als het gaat om een Problematische Opvoedingssituatie (POS), dan wordt aan de ouders voorgesteld om contact op te nemen met het CBJ. Als ouders niet ingaan op dit voorstel dan kan het CBJ eventueel zelf het initiatief nemen om de ouders uit te nodigen (aanklampende hulpverlening bij situaties van maatschappelijke noodzaak). Indien ouders hier niet op ingaan en het CBJ vindt dat er toch hulpverlening moet ingeschakeld worden kan het comité doorverwijzen naar de bemiddelingscommissie.

6.5 De bemiddelingscommissie

Volgens het decreet³³ dient het doorverwijzen naar de bemiddelingscommissie via het CBJ te gebeuren.

Het CBJ kan enkel ingeschakeld worden bij Problematische Opvoedingssituaties (complex, langdurig en ernstig probleem). Buiten de mogelijkheid om beroep te doen op voorzieningen van jongerenwelzijn (de voorzieningen voor Bijzondere Jeugdbijstand) kan het CBJ doorverwijzen naar de Bemiddelingscommissie.

In een aantal gerechtelijke arrondissementen laat de Bemiddelingscommissie toe dat het VK of een andere hulpverleningsinstantie *rechtstreeks* naar hen verwijzen. (als vertrouwenspersoon van de patiënt – minderjarige/ouders) als er binnen de vrijwilligheid geen oplossing kan gevonden worden.

De Bemiddelingscommissie heeft als taak:

- te bemiddelen en zo de vrijwillige hulpverlening weer op gang te trekken (eventueel onder een aantal voorwaarden);
- of de zaak “uit handen te geven”(wat hier, in tegenstelling tot de juridische term, betekent dat men de zaak niet zo ernstig vindt en de zaak loslaat);
- of door te verwijzen naar het Parket welke dan autonoom beslist of de jeugdrechter gevat wordt.

³³ Decreet van 4 april 1999 betreffende de Bijzondere Jeugdbijstand

6.6. Samenwerken met justitie

Voorzichtigheid is hierbij noodzakelijk omdat de medewerkers van politie en justitie geen beroepsgeheim hebben maar een ambtsgeheim, wat inhoudt dat de informatie die zij ontvangen kan, mag en soms moet doorgegeven worden aan medewerkers van justitie/politie. Het betekent eveneens dat zij gebonden zijn aan een aangifteplicht (ambtenaar) wanneer zij strafbare feiten vernemen, wat verschillend is van de verplichtingen van de CGG medewerkers (hulpverleners met beroepsgeheim).³⁴

Justitie heeft geen juridische vertaling voor de term *emotionele mishandeling en verwaarlozing*. Ze heeft dan ook weinig middelen om deze vorm van onrecht te bestrijden.³⁵

Een CGG kan volgens artikel 485bis van het strafwetboek beroep doen op ‘spreekrecht voor de dragers van het beroepsgeheim’ en naar de procureur gaan als:

- Er een dreigend en ernstig gevaar bestaat voor de psychische of fysieke integriteit van de betrokkene Er is bijvoorbeeld een acute noodzaak om in de situatie in te grijpen als een ouder dreigt suïcide te plegen met de kinderen.
- Als vrijwillige hulpverlening geen uitkomst meer biedt

Op dat moment wordt het een rechtszaak en geeft men het volledig uit handen. Het therapeutisch proces wordt dan gestopt.

De bijlage 9 bevat een overzicht van de stappen die hierbij moeten genomen worden.

³⁴ Strafwetboek artikel 458 en artike458 bis zie bijlage 9

³⁵ Brochure Kindermishandeling december 2001

7. Algemeen Besluit

Deze tekst handelt over kinderen en jongeren van wie de leefsituatie bepaald wordt door de vechtscheiding van hun ouders.

Vechtscheidingen en conflictueuze scheidingen zijn een maatschappelijk relevant thema.

Onder vechtscheidingen verstaan we een echtscheiding waarin er, omwille van het gevecht tussen de ouders, geen rekening gehouden wordt met de kinderen. Eén of beide ouders verlaten hun ouderpositie ('moederen', 'vaderen' en bescherming bieden wordt losgelaten) en het belang van het kind wordt uit het oog verloren.

Dit weegt zwaar door op de gezonde psychische ontwikkeling van deze kinderen en jongeren. De kinderen/jongeren, die in deze context moeten opgroeien, worden dan ook frequent door één of beide ouders aangemeld op een kinder- en jeugddienst van een Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg.

Uitgaande van de definities van kindermishandeling stelt de VVI-FDGG stuurgroep kindermishandeling dat vechtscheidingen kunnen begrepen worden als een vorm van psychische mishandeling of verwaarlozing van de betrokken kinderen.

Deze tekst kwam tot stand omdat de problematiek ernstig is, omdat deze behandelingen moeilijk hanteerbaar zijn en de therapeut in handelingsverlegenheid brengen, omdat het werkveld vroeg om een visietekst over deze thematiek.

Deze visietekst werd dan ook gemaakt om de therapeuten in de Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg een leidraad te geven bij het behandelen/begeleiden van kinderen/jongeren die leven in de context van een vechtscheiding van hun ouders. Deze kinderen/jongeren hebben reeds een ernstige psychisch probleem of ze dreigen, omwille van de risicovolle situatie waarin ze zich bevinden, ernstige psychische problemen te ontwikkelen. Er wordt steeds samen gewerkt met één of liefst met beide ouders.

Er worden vooral algemene richtlijnen gegeven die therapeuten kunnen gebruiken om de vele valkuilen, die men in dergelijke behandelingen kan tegenkomen, zoveel mogelijk te vermijden. Deze algemene punten zullen telkens moeten aangepast worden aan de casus in kwestie. Een uitbreiding van deze tekst met nog meer praktijkvoorbeelden zou zeker een verrijking betekenen.

Bij vechtscheidingen is het vooral belangrijk om van bij de eerste contacten met de ouders het kader, waarbinnen men werkt in een CGG, heel duidelijk te stellen zowel met de mogelijkheden als met beperkingen en de grenzen van dit kader.

Wat de behandeling betreft is het moeilijkste punt meestal het beslissen wat er moet gebeuren met de kinderen wanneer men vermoedt dat de kinderen ernstig lijden onder het voortdurend conflict van hun ouders (psychische verwaarlozing en mishandeling) en men deze ouders via therapie niet kan bereiken. Hierbij moeten alle mogelijke voor- en nadelen van een individuele begeleiding voor de kinderen heel zorgvuldig gewikt en gewogen worden.

Er dient benadrukt dat het werken met situaties van vechtscheidingen emotioneel erg belastend is voor de therapeuten. Met verschillende therapeuten een casus behandelen, regelmatig teamoverleg en ondersteuning vanuit de organisatie zijn een absolute noodzaak.

Tenslotte is het vlot kunnen samenwerken met de andere hulpverleningsinstanties uit de regio in deze situaties ook een noodzaak. Een goede kennis van mekaars werking is hierbij een grote steun. Overleg tussen het CGG en de verschillende diensten om afspraken te maken i.v.m. consult, doorverwijzing...) dient dan ook op regelmatige basis te gebeuren.

Bijlagen

Bijlage 1: Projectfiche

Aanzet van de denkgroep: de vertaling van de opdracht in een projectfiche

De opdracht werd door de VVI-FDGG stuurgroep kindermishandeling geformuleerd in een projectfiche

Het thema: behandeling in de CGG van emotionele verwaarlozing/mishandeling van kinderen in de context van conflictueuze echtscheidingen.

De stuurgroep wenste uitdrukkelijk dat deze reflectie zou gebeuren vanuit de specifieke expertise die een tweedelijnsdienst als een CGG heeft in het opbouwen en hanteren van een **therapeutische relatie** met de betrokken cliënten (ouders, kind, andere leden familie of nieuw samengesteld gezin) met het oog op het welzijn en de veiligheid van het kind.

Er werd aan deze denkgroep gevraagd over dit thema te reflecteren, met als doel: het opstellen van een visietekst rond het therapeutisch handelen en dit met het oog op het verhogen van de competentie binnen de CGG.

Deze visietekst wordt in de eerste plaats gemaakt voor de kinderdiensten van de CGG.

Een nota wordt er aan toegevoegd die zich richt tot de volwassenendiensten.

De VVI-FDGG stuurgroep kindermishandeling beschouwt de reflectie als geslaagd, indien er aanzetten zijn op volgende vragen:

Het project is geslaagd als volgende resultaten zijn behaald of als het project voldoet aan volgende criteria:

- definiëren van vechtscheidingen binnen **tweedelijnsproblematiek** en scherpstellen van de **term** vechtscheiding.
- vastleggen van **criteria** om te besluiten tot emotionele mishandeling/ verwaarlozing van de kinderen.
- **visieontwikkeling** over opstarten van dergelijke behandeling, rekening houdend met het juridisch kader.
- verder verloop van de **behandeling** vanuit therapeutisch oogpunt: creëren van een veilige plek en therapeutische ruimte voor de kinderen die in behandeling zijn.
- bepaling van **houding en werkrelatie** t.a.v. de beide ouders vanuit therapeutisch oogpunt.
- Opzetten van een **minimaal netwerk**.
- Overzicht van **goede praktijken** in de CGG.

Projectgroepleden:

Aan dit project werken volgende medewerkers mee: (er is een voorzitter of projecteigenaar aangesteld)
<i>Voorzitter:</i> Mimi Deboiserie (CGG PassAnt)
<i>Coördinator:</i> Gert Vits (CGG Vlaams-Brabant Oost)
Anne Callewaert (CGG Mandel en Leie)
Koen Van den Boscche (CGG PassAnt)
Tom Dierckx (CGG Waas en Dender)
Kathy Colson (CGGZ Brussel)
Winnie Lombaert (CGG De Poort)
Paul Van den Bossche (ad hoc deelname, vk gent)

Bijlage 2: Huidige Juridische termen

Echtscheidingsprocedures

Momenteel bestaan er twee echtscheidingsprocedures:

- de echtscheiding op grond van bepaalde feiten (in de meest ruime betekenis : ze omvat ook de echtscheiding wegens feitelijke scheiding)
- de echtscheiding door onderlinge toestemming.(EOT)
(www.belgium/eportal/application)

Co-ouderschap

De wet van 1995 bepaalde dat beide ouders na echtscheiding gezamenlijk het gezag over de kinderen blijven uitoefenen. De ouder bij wie de kinderen minder verblijven beslist dus ook mee over grote en kleine kwesties. (Veerle Beel in De Standaard op woensdag 6 sept 2006, *Hoe zit het nu met dat Co- ouderschap?*)

Wanneer er tussen de ouders geen overeenstemming bereikt wordt over belangrijke beslissingen inzake de opvoeding van de kinderen, dan kan de bevoegde rechter de uitoefening van het ouderlijk gezag exclusief aan één van de ouders toevertrouwen. Dit is de exclusieve uitoefening van het ouderlijk gezag.(<http://www.wvc-vlaanderen.be>) Eventueel blijft de instemming van de andere ouder voor grote beslissingen (taalkeuze, godsdienstkeuze,...) wel vereist. De andere ouder heeft ook recht op informatie van de school of van de andere ouder die het ouderlijk gezag uitvoert. (<http://www.users.skynet.be/oase/scheiden.html>)

Verblijfsregeling

Het wetboek spreekt sinds 1995 niet meer over *hoederecht* en *bezoekrecht* van de ouders maar over de *verblijfsregeling* van de kinderen. De wet van 18 juli 2006 streeft naar het bevoorrechten van een gelijkmatig verdeelde huisvesting van de kinderen. Als de ouders het onderling eens zijn dat de kinderen bij één ouder een hoofdverblijf hebben, dat kan dit zo in het echtscheidingsvonnis worden vastgelegd. Als de ouders het onderling niet eens geraken over een verblijfsregeling dan moet de rechter de voorkeur geven aan een gelijkmatig verdeelde huisvesting van de kinderen. De ouder die ervan overtuigd is dat het kind beter af is op één hoofdadres, moet hiervoor argumenten zoeken (de zeer jonge leeftijd van de kinderen, de te grote afstand tussen beide adressen.) De rechter kan hiermee rekening houden bij zijn beslissing. (Veerle Beel in De Standaard op woensdag 6 sept 2006, *Hoe zit het nu met dat Co-ouderschap?*)

Ook al heeft de rechter de uitoefening van het ouderlijk gezag aan één ouder toegekend, toch krijgt de andere ouder recht op persoonlijk contact met het kind. Ouders die weigeren de kinderen volgens de regeling te laten afhalen door de andere ouder zijn strafbaar met gevangenisstraf en/of geldboete. Enkel omwille van zeer ernstige redenen kan dit contact worden geweigerd. (www.wvc.vlaanderen.be/gezinsgids/gezinsgids)

Grootouders krijgen ook het uitdrukkelijk recht op persoonlijk contact met hun kleinkinderen.

Verandering van de regeling (gezag,verblijfsregeling) moet gebeuren via de jeugdrechtbank. (www.users.skynet.be/oase/scheiden.html)

Hoorrecht van de kinderen

Hoorrecht van de kinderen (meestal vanaf 7 jaar) wil niet zeggen dat de kinderen mogen kiezen bij welke ouder ze verblijven. Het betekent dat zij zelf een brief kunnen schrijven naar de rechter om gehoord te worden of dat de rechter het initiatief neemt om het kind te horen (uit te nodigen). Dit laatste kan enkel als het kind hiermee akkoord gaat. Het kan hiertoe niet gedwongen worden. De ouders zijn niet aanwezig bij dit onderhoud, er wordt een proces- verbaal gemaakt van het onderhoud maar er wordt geen afschrift gegeven aan de ouders. (users.skynet.be/oase/scheiden.html)

Veranderingen in de regeling na de echtscheiding

Als een ouder de verblijfsregeling wil veranderen, dan moet hij zich met een verzoekschrift wenden tot de jeugdrechter.

Bijlage 3: Vroeger gebruikte juridische termen

In de echtscheidingsvonnissen voor 13 april 1995 worden de termen hoederecht en bezoekrecht gebruikt.

Hoederecht

Eén ouder verkreeg alle ouderlijk gezag, dit werd hoederecht genoemd.

Bezoekrecht

De andere ouder had een recht op persoonlijk contact en een recht op toezicht, dit werd het bezoekrecht genoemd.

Bijlage 4: Innovaties van de wet van 18 juli 2006

Homologatieverplichting van rechter in geval van akkoord tussen ouders

Wanneer een geschil voor de Rechtbank aanhangig wordt gemaakt, wordt het akkoord m.b.t. het verblijf gehomologeerd, tenzij het akkoord kennelijk strijdig is met het belang van het kind (art. 374 § 1, lid 1 B.W.)

Prioriteit van gelijkmatig verdeeld verblijf indien geen akkoord tussen ouders

De Rechter onderzoekt **bij voorrang** de mogelijkheid van gelijkmatig verdeeld verblijf indien :

- minstens één van de ouders dit vraagt
- in geval van gezamenlijk ouderlijk gezag (art. 374Bis § 2, lid 2 B.W.)

In geval de Rechtbank van oordeel is dat het gelijkmatig verdeeld verblijf niet de meest passende oplossing is, kan zij evenwel beslissen om een ongelijk verdeeld verblijf vast te leggen (art. 374 § 2, lid 3 B.W.).

In ieder geval dient de Rechtbank te oordelen in een met bijzondere redenen omkleed vonnis, rekening houdend met de concrete omstandigheden van de zaak en het belang van de kinderen en de ouders (art. 374 § 2, lid 4 B.W.)

Procesrechtelijke innovaties bij bepaling van ouderlijk gezag en verblijfs- en omgangsregeling

In tegenstelling tot de wijzigingen onder titels I en II, zijn de hiernavolgende wijzigingen zoals voorzien in art. 387Bis uitsluitend van toepassing in procedures voor de Jeugdrechtbank, waarbij geoordeeld wordt over de bepaling van de uitoefening van het ouderlijk gezag en de verblijfs- en omgangsregeling.

De Jeugdrechtbank dient te trachten de partijen te verzoenen en hen alle nuttige inlichtingen te verstrekken over de rechtspleging en over het nut een beroep te doen op bemiddeling

- Indien de Jeugdrechter vaststelt dat een toenadering mogelijk is, kan de procedure geschorst worden voor een periode van maximum één maand, teneinde partijen de mogelijkheid te bieden alle nuttige inlichtingen hierover in te winnen en het bemiddelingsproces op te starten (art. 387 Bis, lid 2, B.W.) De Rechtbank kan voorafgaande maatregelen bevelen, teneinde de vordering te onderzoeken en de toestand van de partijen voorlopig te regelen (art. 387 Bis, lid 3 B.W.).
- De Jeugdrechtbank kan een voorlopige regeling treffen wanneer een vordering voor het eerst bij de Jeugdrechtbank aanhangig wordt gemaakt. De zaak kan dan op een

latere zitting opnieuw worden onderzocht en uitgesteld worden op een datum die ambtshalve vastgesteld wordt in het vonnis binnen een termijn van maximum één jaar. De zaak kan nog opgeroepen worden op een vroegere datum in geval van nieuwe elementen (art. 387 Bis, lid 4 B.W.)

- Blijvende saisine van de Jeugdrechtbank tot de kinderen ontvoegd zijn of meerderjarig zijn. In geval van nieuwe elementen kan de zaak opnieuw voor de Rechtbank worden gebracht bij conclusie of bij een schriftelijk verzoek dat wordt neergelegd bij of gericht is aan de Griffie (art. 387 Bis, lid 5 B.W.).

Bepalingen bij niet naleving van beslissingen aan-gaande verblijf- en omgangsrecht

Art. 387ter B.W. is van toepassing op **alle** beslissingen inzake de verblijfsregeling en het contactrecht, ongeacht welke de Rechtbank is – Vrederechter, Voorzitter in Kortgeding of Jeugdrechtbank – wiens beslissing moet worden uitgevoerd.

- Wanneer één van de ouders weigert de rechterlijke beslissingen m.b.t het verblijf of het recht op persoonlijk contact uit te voeren, kan de zaak opnieuw voor de rechter gebracht worden die de niet nageleefde beslissing heeft gewezen, tenzij de zaak inmiddels bij een andere rechter aanhangig is gemaakt, in welk geval de vordering voor deze laatste wordt gebracht (art. 387ter § 1, lid 1 B.W.)
- De Rechter doet dan uitspraak met voorrang boven alle andere zaken.

De Rechtbank kan o.m.:

- o nieuwe onderzoeksmaatregelen verrichten
- o een poging tot verzoening ondernemen
- o de partijen voorstellen gebruik te maken van bemiddeling
- o De Rechtbank kan de bestaande beslissingen wijzigen en nieuwe beslissingen nemen m.b.t het ouderlijk gezag of het verblijf van het kind.

- Sancties bij niet-naleving:

- o strafvervolging (vervolging door de Procureur des Konings voor de Correctionele Rechtbank);
- o Toestemming verlenen tot beroep te doen op dwangmaatregelen;
- o De Rechter kan ook, indien hij het nodig acht, personen aanwijzen die gemachtigd zijn de gerechtsdeurwaarder te vergezellen voor de ten uitvoerlegging van zijn beslissing;
- o Dwangsom uitspreken: deze dient te waarborgen dat de te nemen beslissing zal worden nageleefd;
- o De invordering van de betaling van deze dwangsom wordt, zoals de betaling van de onderhouds-bijdrage, niet beperkt door het minimum beslagbaar inkomen in geval van beslag (art. 1412 Ger.Wb);

Deze twee laatste gerechtelijke beslissingen zijn van rechtswege uitvoerbaar bij voorraad.

Verskillende proceduriële situaties:

- *inzake dringende en voorlopige maatregelen voor de Vrederechter* : inleiding door middel van verzoekschrift aangezien er geen blijvende saisine is.
- *procedure inzake voorlopige maatregelen voor de Voorzitter rechtsprekend in Kortgeding*: blijvende saisine voor de Voorzitter en aanhangigmaking bij wijze van besluiten of verzoek ter Griffie.
- *procedure voor de Jeugdrechtbank inzake verblijfsregeling en recht op persoonlijk contact*: blijvende saisine en aanhangigmaking bij wijze van besluiten of verzoek ter Griffie.
- *procedure na echtscheiding door onderlinge toestemming* : een nieuwe procedure dient opgestart te worden bij wijze van verzoekschrift voor de Jeugdrechtbank (art. 387 Bis § 2 B.W.).
- *procedure in geval van absolute noodzaak*: inleiding bij wijze van eenzijdig gemotiveerd verzoekschrift gestaafd met dienstige stukken, waarmee aangetoond wordt dat de weigerende partij daadwerkelijk werd aangemaand haar verplichtingen na te komen en dat zij zich heeft verzet tegen de ten uitvoerlegging van de beslissing (art. 387 Bis, § 3 B.W.).
- *procedure in Kortgeding in geval van urgentie*: wordt ingeleid door middel van dagvaarding

Christine JACOBS

Advocaat en Advocaat-bemiddelaar in familiezaken

Bijlage 5: Basisinfo over scheiding voor kinderen

Bron: www.kinderrechten.be

Scheiding

Als ouders scheiden, heb jij als jongere hier ook mee te maken. Er worden immers allerlei afspraken gemaakt die ook op jou betrekking hebben. Hier vind je alvast wat basisinfo over (echt)scheiding.

In dit document vind je een antwoord op onderstaande vragen:

- Wat is een verblijfs-en omgangsregeling?
- Wie is verantwoordelijk voor mij na een scheiding?
- Wat zegt het Kinderrechtenverdrag over een scheiding?
- Heb ik als jongere ook iets te zeggen bij een scheiding?
- Mag ik kiezen bij wie ik ga wonen of hoe de omgangsregeling wordt ingevuld?
- Hoe wordt een verblijfs-en omgangsregeling opgesteld?
- Hoe kan een verblijfs-en omgangsregeling worden veranderd?
- Wat als de verblijfs-of omgangsregeling niet wordt nagekomen?
- Wat als mijn gescheiden ouders het niet eens zijn over mij?
- Wat is een bemiddelaar rond scheiding en ouderschap?
- Wat betekent 'onderhoudsplicht'?
- Hebben mijn grootouders het recht om mij te zien?
- Waar kan ik terecht voor vragen over scheiding?

Wat is een verblijfs- en omgangsregeling?

Als je ouders scheiden, regelt de verblijfsregeling waar jij als minderjarige verblijft of woont. Er bestaat geen vaste formule. Je hoeft niet perse evenveel tijd door te brengen bij elke ouder. Zo kan het bijvoorbeeld zijn dat je tijdens de week bij de éne ouder verblijft en in het weekend bij de andere.

Wanneer je bij één ouder verblijft, heeft de andere ouder recht op persoonlijk contact met jou. Hoe, waar en wanneer dit contact of deze omgang verloopt, wordt uitgewerkt in de omgangsregeling. Dit is wat vroeger bezoekrecht noemde.

Wie is verantwoordelijk voor mij na een scheiding?

Beide ouders – ook gescheiden ouders – hebben samen het ouderlijk gezag. Dit wil zeggen dat ze alle twee even verantwoordelijk voor jou zijn wat betreft belangrijke beslissingen die met jou te maken hebben. Waar je verblijft of de meeste tijd doorbrengt, speelt hierbij geen rol. In uitzonderlijke gevallen beslist de rechter het ouderlijk gezag aan één ouder toe te wijzen. Dit gebeurt bijvoorbeeld wanneer er voortdurend betwisting blijft omtrent belangrijke beslissingen over jouw opvoeding. De andere ouder behoudt dan wel nog het recht op regelmatig persoonlijk contact met jou en het recht op informatie over jouw leven tenzij ook hier de rechtbank anders over beslist.

In tegenstelling tot vandaag werd vroeger het ouderlijk gezag bij een scheiding aan één ouder toegewezen. Dat noemde toen hoederecht. Veel mensen spreken nu nog altijd over hoederecht, hoewel dit niet meer bestaat.

Wat zegt het Kinderrechtenverdrag over scheiding?

De rechten van kinderen en jongeren staan vermeld in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Dit verdrag erkent in artikel 18 de ouders als eerste verantwoordelijke voor de opvoeding van het kind en vermeldt in artikel 5 dat beide ouders verantwoordelijk zijn voor de opvoeding van hun kind. In artikel 9 staat dat jij het recht hebt om contact te onderhouden met beide ouders, wanneer je gescheiden leeft van één of beide ouders. Een andere belangrijke bepaling uit dit artikel is jouw recht om aan scheidingsprocedures deel te nemen.

Ook artikel 12 spreekt over het recht om jouw mening te geven over alles wat op jou betrekking heeft, dus ook over scheiding. Dit is jouw spreekrecht.

Heb ik als jongere ook iets te zeggen bij scheiding?

Ja, want jij hebt spreekrecht. Bij een scheiding wil dit zeggen dat jij als betrokken 'kind' gesprekspartner bent in alle procedures waarin men beslissingen over jou neemt. Anders gezegd, je hebt het recht je mening te geven zowel ten aanzien van je ouders als de (jeugd)rechter. Dit bijvoorbeeld over afspraken of regelingen die gemaakt worden of veranderen. In de praktijk komt dit spreekrecht erop neer dat elke rechter jouw mening kan vragen. Enkel de jeugdrechter is verplicht om jou vanaf 12 jaar hiervoor op te roepen. Voor andere rechtbanken is er geen leeftijdsgrens, maar moet je volgens de wet over het 'oordeel des ondersheids' beschikken. Dit is een moeilijk woord, dat niet altijd op dezelfde manier ingevuld wordt. Het kan bijvoorbeeld gaan over het feit dat je in staat bent om de gevolgen van wat je doet of zegt in te schatten. De rechter oordeelt dus zelf of jij over dit 'oordeel des ondersheids' beschikt en beslist op basis hiervan of hij je uitnodigt of niet. Je kan ook zelf – op elke leeftijd - via een brief aan de rechter vragen om jouw mening te mogen geven of deze alvast neerschrijven. Dit wil niet zeggen dat de rechter altijd doet wat jij wil maar je kan alvast wel jouw mening zeggen.

Ook bij het opstellen of veranderen van de regeling zonder tussenkomst van een rechter, ben jij als minderjarige een gesprekspartner. Maar opgelet, volgens de Belgische wetgeving is het spreekrecht alleen van toepassing wanneer de scheiding via de rechtbank wordt geregeld.

Mag ik kiezen bij wie ik ga wonen of hoe de omgangsregeling wordt ingevuld?

Als minderjarige moet en mag je niet zelf kiezen bij wie je gaat wonen. Dit wordt geregeld in de verblijfsregeling. Ook de invulling van de omgangsregeling, mag jij niet zelf kiezen. Je kan je mening brengen of je wensen uiten naast deze van je ouders. Het is wel zo dat uiteindelijk je ouders of de rechtbank blijven beslissen. De rechtbank zal hierbij rekening houden met de wetgeving, met de argumenten van je beide ouders en (bij voorkeur) met jouw mening. Je hebt immers spreekrecht. Dit alles dient tegen elkaar afgewogen te worden. Als minderjarige mag je dus eigenlijk pas 'kiezen' vanaf je meerderjarigheid, vanaf de leeftijd van 18.

Hoe wordt een verblijfs- en omgangsregeling opgesteld?

Ofwel zijn je ouders het eens en stellen ze samen de verblijfsregeling en de omgangsregeling op. Er zijn dan twee mogelijkheden:

- Jouw ouders scheiden zonder tussenkomst van de rechtbank. De verblijfs- en omgangsregeling wordt dan tussen je ouders onderling geregeld.
- Jouw ouders scheiden in onderlinge toestemming (voor de rechtbank) en gaan daarbij akkoord over de verblijfs-en omgangsregeling. De rechter bevestigt dan de verblijfs-en omgangsregeling die je ouders samen opstelden.

Ofwel geraken jouw ouders het niet eens en dan bepaalt de rechter de verblijfs-of omgangsregeling. De rechter oordeelt dan, rekening houdend met de wetgeving, met de argumenten van beide ouders en (bij voorkeur) met jouw mening. Dit alles weegt hij tegen elkaar af en velt een vonnis.

Je ouders kunnen in elke situatie (ook al voorafgaand aan de procedure) de hulp inroepen van een 'bemiddelaar rond scheiding en ouderschap'. Ook voor jou als minderjarige kan een bemiddelaar een belangrijk persoon zijn die samen met jou en je ouders zoekt naar mogelijkheden.

Hoe kan een verblijfs- en omgangsregeling worden veranderd?

Zowel jij als je ouders kunnen ontevreden zijn over de huidige regeling. Als jij of je ouders de regeling willen veranderen, zijn er drie mogelijkheden:

- Ofwel zijn jij en je ouders het eens met elkaar. Jouw ouders kunnen dan samen (lieft in overleg met jou) beslissen om de verblijfs-of omgangsregeling te veranderen. Dat is op zich geen probleem als je beide ouders het hierover eens zijn. Beide ouders kiezen er dan voor om in onderling overleg af te wijken van de regeling.
- Ofwel geraken jouw ouders het niet eens met elkaar. Dan zal minstens één van je ouders het initiatief moeten nemen en een procedure starten bij de rechter om de regeling te veranderen. Jij kan dit natuurlijk altijd vragen aan één van je ouders. In deze procedure kan je dan vragen om gehoord te worden. Je hebt immers spreekrecht.
- Ofwel hebben jouw ouders samen een regeling uitgewerkt waar jij niet tevreden mee bent. Jij als minderjarige kan op eigen houtje geen regelingen veranderen. Je hebt geen eigen toegang tot de rechtbank. Net zoals bij het opstellen van de regeling is het ook bij het veranderen van de regeling belangrijk dat ouders en kinderen hierover praten met elkaar. De 'bemiddelaar rond scheiding en ouderschap' kan de dialoog ondersteunen.

Wat als de verblijfs- of omgangsregeling niet wordt nagekomen?

Soms komen je ouders de verblijfs-of omgangsregeling niet langer na. Dat is op zich geen probleem als iedereen het hierover eens is.

Wat er gebeurt als het niet nakomen van de regeling een probleem wordt, hangt af van de aard van de regeling. Er zijn dan twee mogelijkheden:

- Wanneer je ouders de verblijfs-of omgangsregeling vastlegden zonder tussenkomst van de rechtbank. In deze situatie is er geen verblijfs- of omgangsregeling vastgelegd door de rechter, maar regelden je ouders dit onderling. Wanneer er zich dan problemen voordoen, zal één of beide ouders zich tot de rechter moeten wenden. Deze zal dan een regeling vastleggen in een vonnis.
- Wanneer je ouders de verblijfs- of omgangsregeling vastlegden via de rechtbank. In deze situatie staat de verblijfs-en omgangsregeling in een vonnis. Aan regelingen die in een vonnis staan moet iedereen zich houden. Wanneer één van je ouders je niet terugbrengt naar de andere ouder (of je niet meer terug laat gaan), is deze strafbaar.

Het is ook de plicht van je ouders om hun gezag te gebruiken en ervoor te zorgen dat jij als minderjarige de omgangsregeling naleeft. Wanneer de omgangsregeling niet wordt nageleefd kan de ouder die zich benadeeld voelt een klacht neerleggen bij de politie. Wanneer dit vaak gebeurt kan de benadeelde ouder klacht neerleggen bij de rechtbank. De rechtbank kan een dwangsom en/of een gevangenisstraf opleggen. Je ouders kunnen in elke situatie (ook al voorafgaand aan de procedure) de hulp inroepen van een ‘bemiddelaar rond scheiding en ouderschap’. Als ouders naar de rechtbank of de jeugdrechtbank stappen, zijn niet alleen jouw ouders maar ook jij een belangrijke gesprekspartner. Je hebt immers spreekrecht.

Wat als mijn gescheiden ouders het niet eens zijn over mij?

Je ouders zijn samen verantwoordelijk voor belangrijke aspecten die op jou betrekking hebben -zoals bijvoorbeeld verhuizen, emigreren, schoolkeuze, omgang met vrienden – ook al zijn ze gescheiden. Dit maakt immers een onderdeel uit van hun ouderlijk gezag. Soms zijn jouw ouders het niet eens over belangrijke beslissingen die te maken hebben met jouw opvoeding. Als ze er samen niet uitgeraken kunnen ze steeds vragen aan een ‘derde’ om hen hierbij te helpen. Ze kunnen een beroep doen op een ‘bemiddelaar rond scheiding en ouderschap’. Wanneer praten niet meer helpt en de situatie echt hopeloos is, moeten je ouders naar de rechtbank stappen. De rechtbank kan dan oordelen wat de beste beslissing of oplossing is in jouw belang of welke ouder over jou beslist.

Wat is een bemiddelaar rond scheiding en ouderschap?

Een ‘bemiddelaar rond scheiding en ouderschap’ is een neutrale persoon die meestal verbonden is aan een Centrum Algemeen Welzijnswerk. Jouw ouders kunnen als ze scheiden of gescheiden zijn, ten allen tijde een dergelijke bemiddelaar inschakelen. Deze persoon helpt en ondersteunt je ouders in hun communicatie met elkaar en bij het uitwerken van ‘goede’ regelingen. Ook voor jou als minderjarige kan een bemiddelaar een belangrijk persoon zijn die samen met jou en je ouders zoekt naar mogelijkheden. Deze bemiddelaar werkt aan een respectvolle omgang tussen ouders en kind en houdt rekening met de gevoelens van alle betrokkenen.

Wat betekent onderhoudsplicht?

Onderhoudsplicht is de verplichting van je ouders – ook gescheiden ouders -om in jouw onderhoud te voorzien. Ze moeten zorgen voor jouw huisvesting, levensonderhoud, toezicht, jouw opvoeding en opleiding. Deze plicht moeten ze minstens vervullen totdat jij meerderjarig bent, dus tot je 18de verjaardag. Wanneer je na je meerderjarigheid nog studeert zijn je ouders, mits een aantal voorwaarden, verplicht om je studies en medische kosten te betalen en in je levensonderhoud te voorzien.

Als jouw ouders scheiden moeten ze afspraken maken over hoe de onderhoudsplicht in de toekomst gebeurt.

Zo wordt onder andere afgesproken of er onderhoudsgeld voor het kind moet betaald worden en zo ja wie dit aan de andere ouders betaalt. De onderhoudsbijdrage dient om bij te dragen in jouw levenskosten. Jij als minderjarige hebt dus geen recht op een onderhoudsbijdrage, maar wel één van je ouders. Wie de bijdrage betaalt en hoeveel ze bedraagt hangt af van vele factoren waaronder ook het inkomen van je ouders.

In de meest ideale situatie overleggen jouw ouders en werken ze samen een regeling uit rond de onderhoudsbijdrage. Als jouw ouders hierbij ondersteuning willen of het niet eens geraken over de onderhoudsbijdrage of ruimer onderhoudsplicht, kunnen ze een ‘bemiddelaar rond scheiding en ouderschap’ vragen om hen te helpen. Je ouders kunnen ook naar de rechtbank stappen. In dat geval is het de rechter die de regeling bepaalt en aldus beslist over de onderhoudsbijdrage. De onderhoudsbijdrage noemt men ook soms alimentatie.

Hebben mijn grootouders het recht om mij te zien?

Wanneer je ouders gescheiden zijn kan het gebeuren dat je geen contact meer hebt met (één) van je grootouders. Zij hebben recht op persoonlijk contact met hun minderjarig(e) kleinkind(eren). Jijzelf hebt dat recht niet.

Meestal komen je ouders en grootouders overeen met elkaar en regelen ze wanneer ze jou kunnen zien.

Als jouw ouders en grootouders niet tot een regeling komen, kunnen je grootouders de jeugdrechter inschakelen. Grootouders moeten geen bijzondere reden aangeven waarom ze hun kleinkinderen willen zien. Hun recht kan enkel beperkt worden indien contact met je grootouders voor jou nadelig zou zijn. De jeugdrechter beslist dan wat volgens hem het meest in jouw belang is. Hij zal hierbij rekening houden met de wetgeving, met de argumenten van je ouders en grootouders en (bij voorkeur) met jouw mening.

Waar kan ik terecht voor vragen over scheiding?

- De Kinderrechtswinkels:
 - o Kinderrechtswinkel Brugge: Kleine Hertsbergestraat 1, 8000 Brugge Tel: 050/33.95.84
 - o Kinderrechtswinkel Gent: Geldmunt 24, 9000 Gent Tel: 09/233.65.65
 - o www.kinderrechtswinkel.be

- De Kinder-en Jongerentelefoon:
 - o Tel: 0800/15.111
 - o www.kjt.org

- Het Kinderrechtencommissariaat:

- Leuvenseweg 86, 1000 Brussel, Tel: 02/552.98.00, Fax: 02/552.98.01
- www.kinderrechten.be

- De website: www.jongereninformatie.be

- Het Jongeren Adviescentrum (JAC) of Jongereninformatiepunt (JIP) in jouw buurt: www.jac.be

- Het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB) van je school

- De sociale dienst van jouw hogeschool of universiteit

- Steunpunt Algemeen Welzijnswerk
 - Hier kan je terecht als je beroep wil doen op een 'bemiddelaar rond scheiding en ouderschap'. Zij kunnen je dan doorverwijzen naar een Centrum Algemeen Welzijnswerk (CAW) in jouw buurt die aan bemiddeling doet.
 - Diksmuidelaan 50, 2600 Berchem Tel: 03/366.15.40
 - www.caw.be

Dit document werd opgemaakt door het Kinderrechtencommissariaat
Kinderrechtencommissariaat
Leuvenseweg 86, 1000 Brussel
Tel:02/552.98.00 Fax: 02/552.98.01
www.kinderrechten.be

Bijlage 6: Informed consent bij aanklampende en gedwongen hulpverlening

Leijssen, M. Gids beroepsethiek. Waarden, rechten en plichten in psychotherapie en hulpverlening. Acco,2005

Indien een professionele relatie door een derde wordt opgelegd, moet de cliënt geïnformeerd worden over alle mogelijke gevolgen van deze relatie.

- De hulpverlener informeert de cliënt over alle mogelijke gevolgen van deze relatie.
- De hulpverlener informeert de cliënt over de verschillende modaliteiten en plichten waaraan hij zich moet houden zowel tegenover de cliënt als tegenover de verwijzer. Het is aangewezen een onderhandelingsproces op te zetten tussen cliënt, verwijzer en therapeut.

De keuze van de cliënt om de professionele relatie al dan niet aan te gaan wordt gerespecteerd (autonomie) Aan de andere kant kan de hulpverlener en of het centrum afzien van verdere hulpverlening wanneer de cliënten de voorgestelde hulp of het noodzakelijk hulpverleningskader weigert. Een dergelijke procedure van informed consent komt tegemoet aan goed-doen in het belang van het kind, aan respect voor autonomie van de cliënten en aan betrouwbaarheid en eigenbelang van de hulpverlener.

Ook moet men op voorhand met de cliënten voorwaarden afspreken tot samenwerking in de vorm van een 'geïnformeerde' toezegging vooraleer men overlegt met andere partners in de hulpverlening.

Bijlage 7 Bevoegdheid rechtbanken en procedures (tekst De wet van 13 april 1995 aangaande de gezamenlijke uitoefening van het ouderlijk gezag en het omgangsrecht)

- *De jeugdrechtbank* blijft vanzelfsprekend de normaal bevoegde rechter inzake uitspraken omtrent het ouderlijk gezag en het omgangsrecht.
- *De vrederechter* kan (enkel) in het kader van de dringende en voorlopige maatregelen (bij de feitelijke scheiding) uitspraak doen over de uitoefening van het ouderlijk gezag. Hij heeft op dat moment de volledige bevoegdheid in deze materie
- *De voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg* heeft tijdens een procedure van echtscheiding op grond van bepaalde feiten (zowel op grond van fout als op grond van feitelijke scheiding) de bevoegdheid om voorlopige maatregelen te nemen omtrent de uitoefening van het ouderlijk gezag.

Hij kan (enkel) in geval van hoogdringendheid ook in kortgeding rechtspreken inzake omgangsrecht van ouders, grootouders en derden.

Het is vanzelfsprekend (vanuit de logica van de nieuwe wet) dat het louter instellen van een echtscheidingsprocedure de uitoefening van het ouderlijk gezag niet wijzigt. Indien de ouders (of één ervan) een wijziging wenst, dienen zij de rechter te vorderen.

De procureur des Konings kan ook optreden om een voorlopige maatregel te vragen.

Wanneer er tijdens de echtscheidingsprocedure geen door de echtscheidingsrechter bekrachtigd akkoord bestaat en er evenmin voorlopige maatregelen getroffen werden door de Voorzitter, dan wordt het ouderlijk gezag verder gezamenlijk door beide ouders uitgeoefend. Indien er wel zulk akkoord of maatregelen bestaan, dan blijft deze regeling verder gelden na de ontbinding van het huwelijk.

Na echtscheiding is enkel de jeugdrechtbank nog bevoegd.

Bijlage 8: Stappenplan om naar het parket te gaan

Men kan melden bij de procureur jeugdzaken om beschermingsmaatregelen te vragen voor een kind. (Noodtoestand, doorbreken van beroepsgeheim is noodzakelijk, en enige mogelijkheid, omwille van dreigend en ernstig gevaar voor een hoger te beschermen waarde, bescherming van fysieke of seksuele integriteit is hoger dan bescherming beroepsgeheim).

De procureur beslist dan **autonoom** of er al dan niet voldoende vorderingsgrond is om de zaak verder te behandelen .

Een melding bij het parket moet schriftelijk en aangetekend gebeuren en aan bepaalde voorwaarden voldoen.

Artikel 458bis van het strafwetboek

Aangifterecht van bepaalde misdrijven t.o.v. minderjarigen(mishandeling, misbruik,verwaarlozing)

- Het misdrijf zelf vastgesteld of vernomen hebben van het slachtoffer
- Onmogelijkheid adequate hulp te verlenen (zelf of met hulp van anderen)
- Er zijn geen andere mogelijkheden meer (o.a. VK inschakelen) er is geen vrijwilligheid

Op vordering van het parket kan de jeugdrechter (voorlopige) beschermingsmaatregelen nemen.

Adressen van de parketten zie brochure Kindermishandeling, justitie (2001)

Website van het ministerie van Justitie: www.just.fgov.be

De termen levensbedreigend en hoogdringend worden door de procureur autonoom ingeschat en er is een verschillende interpretatie mogelijk tussen de autonome parketten.

Bijlage 9 Strafwetboek

Studievoormiddag: Rechten van ouders en kinderen. Leuven 27/04/2007

Johan Put: Beroepsgeheim, aangifteplicht en schuldig hulpverzuim.

Artikel 458 strafwetboek: Beroepsgeheim

Geneesheren, heekundigen, officieren van gezondheid, apothekers, vroedvrouwen en alle andere personen die uit hoofde van hun staat of beroep kennis dragen van geheimen die hun zijn toevertrouwd en deze bekendmaken buiten het geval dat ze worden opgeroepen om in rechte of voor een parlementaire onderzoekscommissie getuigenis af te leggen en buiten het geval dat de wet hen verplicht die geheimen kenbaar te maken, worden gestraft met een gevangenisstraf van acht dagen tot zes maanden en een geldboete van honderd tot vijfhonderd euro.

Artikel 422 bis Strafwetboek: Schuldig hulpverzuim

(...) wordt gestraft hij die verzuimt hulp te verlenen of te verschaffen aan iemand die in groot gevaar verkeert, hetzij hij zelf diens toestand heeft vastgesteld, hetzij die toestand hem is beschreven door degenen die zijn hulp inroepen.

Voor het misdrijf is vereist dat de verzuimer kon helpen zonder ernstig gevaar voor zichzelf of voor anderen. Heeft de verzuimer niet persoonlijk het gevaar vastgesteld waar de hulpbehoevende verkeerde, dan kan hij niet worden gestraft, indien hij op grond van de omstandigheden waarin hij werd verzocht te helpen, kon geloven dat het verzoek niet ernstig was of dat er gevaar aan verbonden was.

Artikel 30 Wetboek van strafvordering: Private aangifteplicht

Ieder die getuige is geweest van een aanslag, hetzij tegen de openbare veiligheid, hetzij op iemands leven of eigendom, is eveneens verplicht daarvan bericht te geven aan de procureur des Konings (...).

Artikel 29 Wetboek van strafvordering: Ambtelijke aangifteplicht

Iedere(...) ambtenaar die in de uitoefening van zijn ambt kennis krijgt van een misdaad of van een wanbedrijf, is verplicht daarvan dadelijk bericht te geven aan de procureur des Konings(...) en aan die magistraat alle desbetreffende inlichtingen, processen-verbaal en akten te doen toekomen.

Bijlage 10 Bibliografie

Literatuur

- Boumans, A. Recht en Jeugdrecht. Lezing gegeven voor het Netwerk Hulpverlening Kindermishandeling Antwerpen op 7/03/2006.
- Bemiddeling VZW. Gescheiden ouders, verscheurde kinderen ? www.bemiddelingvzw.be
- Bemiddeling vzw Als ouders gaan scheiden. Bilocatie als kans ? Visie van de vereniging Bemiddeling vzw.
- Cluckers, G. e.a. *Op weg met de therapeut. Een kennismaking met de psychodynamische kindtherapie*. Antwerpen-Deventer:Van Loghum Slaterus.1992
- Cluckers, G. e.a. *Andere therapeuten, andere wegen.Variaties op het thema ik-steun*. Leuven:Garant.1994
- Cottyn, L. Als ouders apart gaan wonen: beschikbare steunbronnen voor kinderen, *Systeemtheoretisch Bulletin*, 13(1119,4,225-241)
- De Neve, L. en Keymolen, S.(2002) Hulpverlening bij kindermishandeling evenwichtsoefening op begane grond. Lezing op de workshopdag hulpverlening in de CGG mbt kindermishandeling op 19/04/2002.
- De Wannemaeker, P.(2006) Beschermende hulpverlening bij vermoeden van kindermishandeling in een Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg. *Tijdschrift voor orthopedagogiek, kinderpsychiatrie en klinische kinderpsychologie*, 31(1),2-20.
- De Wannemaeker, P., Stiers, H., Bouckaert, M., Neyens, M., De Ridder, J. (2005)Psychotherapeutische hulp:Verstrikt of versterkt door samenwerken? Visie op samenwerken rond mishandeling vanuit de Centra Geestelijke Gezondheidszorg Vlaams Brabant.
- Diekmann, M. Scheiden en verbinden met ‘een taal erbij’ *Systeemtherapie*,17(2005,2,68-81)
- Driesen, L. Kinderen en echtscheiding. Garant.
- Heylen, M. Kinderen en scheiding,Globe,1997
- Jacobs, Ch. Innovaties van de wet van 18 juli 2006 (artikel gekregen van M Deboiserie)
- Kaethoven, D. “Het goede doen”, naar een ethiek voor de kinder- en hulpverlening ? Lezing gegeven op de workshopdag hulpverlening in de CGG mbt kindermishandeling. 19/11/2002.
- Kaethoven, D. Het goede doen, van theorie naar praktijk. Lezing gegeven op een workshopdag van de FDGG .5/10/2007.
- Kindermishandeling: brochure december 2001
- King, M. How the law thinks about children.1990
- Leijssen, M. Gids beroepsethiek. Waarden, rechten en plichten in psychotherapie en hulpverlening. Acco,2005
- Lichtenbelt, R. Kind van gescheiden ouders,Donker,1982
- Nicolai, N. Steungevende psychoanalytische psychotherapie bij slachtoffers van seksueel misbruik.In Derksen J.J.L., *Steungevende psychotherapie op psychoanalytische basis*.De tijdstroom Utrecht 1994.
- Nikolaj, N. Traumaverwerking. Workshop gegeven voor het Netwerk Hulpverlening Kindermishandeling Antwerpen.20/04/2007.

- Smulders-Groenhuijsen., En ze leefden nog lang en gelukkig, SWP nov 2002
- Spangenberg, B. De koning trok uit om de draak te doden. Verhalen voor kinderen van gescheiden ouders. 1997, Vrij Geestesleven, Zeist
- Sheinberg en Fraenkel., The relational trauma of incest. A family-based approach to treatment.
- Stellemans-Wellens, H. Littekens op de ziel. Gekwetste kinderen en hun ouders. Davidsfonds/Leuven 1199.
- Stiers, H. en Cluckers, G. (1996) Kindertherapie in elk gezin? Indicatiestelling voor individuele kinderpsychotherapie vanuit gezinsdynamisch perspectief. *Tijdschrift voor Psychotherapie*, 22, 227-243.
- Stiers, H. en Sucaet, M. De poppen aan het dansen voor het spel begint: Ouderlijke ambivalentie in de vraag naar kindertherapie. In: G. Cluckers, J. Cambien (red) *Het externe en het interne gezin: Psychoanalytische ervaringen met het gezin* (pp.19-51) Leuven –Apeldoorn: Garant.
- Thys, M. en Vermote, R. (red) Trauma en taboe. Psychoanalytische beschouwingen over incest. Garant Leuven/Apeldoorn. 1995
- Tilmans-Ostyn, E. (1987) Het creëren van therapeutische ruimte bij de analyse van de hulpvraag.
- Van der Pas, A. (red.) Handboek methodologische ouderbegeleiding 9. *Ouderbegeleiding in Optima forma*. Rotterdam: AD Donker.
- Van de Woestijne, O. Dancers in the dark. Psychodynamische gesprekken bij een vermoeden van seksueel misbruik. Lezing op de workshopdag hulpverlening in de CGG mbt kindermishandeling op 22/11/2002.
- Van Dijk, L. Macht en machtsstrijd in partnerrelaties en therapeutische systemen. *Systeemtherapie*, 9(1997,3,165-178)
- Verheugt-Pleiter, J.E., Schmeets, M.G.J., Zevalkink, J. Mentaliseren in de kindertherapie. Leidraad voor de praktijk. Koninklijke Van Gorcum. 2005.
- Vliegen, N. (1995) "Vader, vaderlijk, vaderliefde. Klinisch- psychologische bedenkingen over vaderschap, belicht vanuit een cultureel-antropologisch perspectief. *Tijdschrift Klinische psychologie*, 25^e jaargang, n^o4, p.205-221.

Internetsites

Algemene informatie

- www.onzewegenscheiden.be
- www.kindermishandeling.org
- www.steunpunt.be Site van het CAW info over begeleiding bij scheiding
- www.vkantwerpen.be
- <http://users.skynet.be> site van CGG Oase Dendermonde

Informatie voor kinderen

- www.kinderrechten.be deze website richt zich naar jongeren met o.a een rubriek met veelgestelde vragen van jongeren over de scheiding van hun ouders.
- www.kinderrechtswinkel.be
- www.kjt.org website van de kinder- en jongerentelefoon

Echtscheiding. Welke gevoelens kan je hebben bij de scheiding van je ouders ?

- www.wvc.vlaanderen.be Comité bijzondere jeugdzorg, Sociale dienst jeugdrechtbank, Bemiddelingscommissie.

Artikelen op het internet

- Aantal huwelijken en echtscheidingen. <http://aps.vlaanderen.be>
- Ackaert, L., Jacobs, M., Vandekerckhove, A., Vos, D., Kinderen en Scheiding. Kinderrechtencommissariaat dossier. www.kinderrechten.be
- Boedts, M. Op zoek naar afstemming tussen CLB-dossier en schooldossier. Caleidoscoop. 14:5-14. www.caleidoscoop.be
- Bureau klasse(n)werk ontwikkelt programma voor kinderen in echtscheidingssituaties (KIES) Kies help kinderen scheiding begrijpen en verwerken. www.klassenwerk.com
- Buysse, A., Ackaert, L., Kinderen en scheiding. Belevingsonderzoek kinderen en jongeren. www.kinderrechten.be
- Buysse, A., Drieskens, A., Renders, M., Vandekerckhove, A., Verplicht verblijfscoouderschap is geen mirakeloplossing. 15/02/2005. www.kinderrechten.be
- Corijn, M. Uit de echt gescheiden en dan..? De leefvorm enkele jaren na echtscheiding in het Vlaams Gewest. CBGS-Sitmap. Uit het onderzoek 13/10/2005 www.apsvlaanderen.be
- Corijn, M. Echtscheidingen in België: met of zonder kinderen. CBGS-Sitmap. Uit het onderzoek 2005 www.apsvlaanderen.be
- Corijn, M. Toenemend aantal echtscheidingen. Naar een veralgemening of eigen aan bepaalde groepen. CBGS-Sitmap. Uit het onderzoek 12/02/2006 www.apsvlaanderen.be
- De Eerste lijn. Echtscheiding/Nieuwe gezinnen. www.klasse.be
- Dronkers, J. Bestaat er een samenhang tussen echtscheidingen en intelligentie? Mens en maatschappij, 2002, jaargang 77 nr1; www.ine.it
- Effecten van het volgen van KIES. Onderzoek van de Universiteit Utrecht. www.klassenwerk.com
- Gardner, R. Toespraak in Breda 1999. <http://home-1.tiscali.nl>
- "Gezocht: de vader". www.statbel.fgov.be
- Grootouders en kinderen. www.advo.be
- Hervorming van de echtscheiding. 25/11/2005 www.belgium.be
- Hoefnagels Peter. Verscheurde kinderen, verbitterde moeders, verloren vaders. <http://home-1.tiscali.nl>
- Jongeren en echtscheiding: enkele juridische aspecten. (www.klasse.be)
- Kinderen en echtscheiding: een aantal psychosociale aspecten
- Kinderen en verlies. www.wvc.vlaanderen.be
- Kindermishandeling is meer dan slaan, het is ook www.jankraak-taichito.nl
- Kooij, M. Kiezen voor kinderen is niet kiezen tegen ouders. www.leerlingbegeleiding.nl
- Lodewijckx, E. Kinderen en scheiding bij hun ouders in het Vlaams Gewest. Een analyse op basis van Rijksregistergegevens. CBCS Werkdocument 2005/7 www.apsvlaanderen.be
- Lodewijckx, E. Kinderen en scheiding van de ouders: een demografische schets. CBGS-Sitmap. Uit het onderzoek 12/02/2006. www.apsvlaanderen.be

- Ouderverstoting. Gezinstherapie. www.omstanders.nl
- Ouderverstoting. www.ouderverstoting.nl
- Pals, J. Echtscheiding: het kind krijgt de rekening.09/03/2006 www.pedagogiek.net
- Pals, J. Kind in het middelpunt, maar niet in het conflict.04/02/2007 www.pedagogiek.net
- Recht van toezicht. www.advo.be
- Roelants, V. Kinderen van de scheiding. Een kwalitatief onderzoek naar de invloed van de ouderlijke echtscheiding op adolescenten. Licenciaatsverhandeling Katholieke Universiteit Leuven fac sociale wetenschappen departement sociologie academiejaar 2003-2004 www.cbgs.be
- Scheiden: juridische en sociale aspecten. Oase CGG Dendermonde <http://users.skynet.be>
- Scheidingswijzer. www.baso.be
- Statistieken en cijfers. Vraag van Martine Taelman aan de vice-eerste minister en minister van Justitie over “de vervolging van het misdrijf van familieverlating”(nr3351) www.sbo.be
- Van Altena,R;. Het ouderverstotingssyndroom. Gids voor werkers in de geestelijke gezondheidszorg en juristen. www.ouderverstoting.nl
- Van Leeuwen, K., De psychosociale ontwikkeling bij het schoolkind. www.kuleuven.ac.be
- van den Berghe,G.an vechtscheiding tot echt scheiding. www.serendib.be
- Waterval Lea., vechtscheiding (gedicht) www.maakhetverschil.ncrv.nl
- Wat is kindermishandeling. www.kindermishandeling.org
- Wetgeving-Echtscheiding. www.sbo.be

Krantenartikelen

- Beel,V. Hoe zit het nu met dat co-ouderschap ? De Standaard 6/09/2006
- Beel,V, Als scheiding tot breuk leidt. De Standaard 14/02/2007
- Beel, V. Kwart van de kinderen maakt breuk tussen ouders mee. De Standaard 6/03/2007
- Buysse, ,A;, Renders, M.,Vanderkerkhove, A. Een versoepeling van de echtscheiding in niet goed voor de kinderen. De Standaard 7 /02/2007
- Eeckhout,A. Partners die uit elkaar gaan, moeten samen ouders blijven. Psycholoog Ludo Driesen helpt kinderen met verwerken van echtscheiding. www.nieuwsblad.be
- Eeckhout, A. Meer kans op scheiden met gescheiden ouders. De Standaard 2/07/2007
- Eeckhout, A. Echtscheiding van ouders bepaalt je verdere leven. De Standaard 2/07/2007
- Maeckelberg, B. Jongen van acht wordt dupe van vechtscheiding ouders. De Standaard 26/04/2007
- Meer betwistingen over hoederecht. 24/09/2006 www.nieuwsblad.be
- Nieuwe regels voor scheiding. De Standaard 15/02/2007
- Omgangsrecht vervangt bezoekrecht. 5/10/2005 www.standaard.be
- Oostenrijkse moeder hield drie dochters 7 jaar in het donker. De Standaard 13/02/2007
- Otte, A., Schuldloze echtscheiding in laatste recht lijn. De Standaard 8/11/2006

- Verhoelst, F. Echtscheiding sneller en menselijker. De Standaard
- Verhoest, F. Vlaming stapt pas bij vechtscheiding naar advocaat. De Standaard 8/03/2007
- 1.000 euro dwangsom per dag om zoon terug te krijgen. De Standaard 19/06/2007

Info van studiedagen

- Studienamiddag rond vechtscheidingen gegeven door Marleen Heylen op dinsdag 20 maart 2007 te Leuven
- Studievoormiddag :Rechten van ouders en kinderen. Leuven 27/04/2007 Johan Put: Beroepsgeheim, aangifteplicht en schuldig hulpverzuim.

Bijlage 11 Interessante literatuur m.b.t. echtscheiding (lijst 2)

Boeken

Lichtenbelt, Kind van gescheiden ouders, Donker, 1981. Scheidende ouders en hun kinderen, Donker, 1984

Lackhorn E., Eten stiefmoeders je op? Kinderen over nieuwe ouders, IN den Toren, Baarn-Schoten, 1985.

Dingelhoff-Lehr Therese, Kinderen geen bezwaar: Omgaan met elkaar in het stiefgezin, Boom, Meppel, 1986.

Groenendaal, h., meijer r., veerman, j.w., de wit, J. (red.), Protectieve factoren in de ontwikkeling van kinderen en adolescenten, Swets & Zeitlinger, 1987.

Wallerstein, J. Nieuwe kansen: Mannen, vrouwen en kinderen 10 jaar na de scheiding. Het spectrum, 1989.

Spruyt A. e.a., Stiefgezinnen: gewoon of anders?, Giardino Bruno, Amersfoort, 1989.

De Jong-Kruiswijk M., Je hoeft niet echt te zijn. Over samenleven in stiefgezinnen, Donker, Rotterdam, 1985 en Stiefgezin: een ander begin, Donker, 1990.

Meesters G. en Singendonk K., Kind en echtscheiding: de gevolgen van echtscheiding voor kinderen vanuit ontwikkelingspsychologisch perspectief, Swetz en Zeitlinger, 1994.

Van Schooten H., Echtscheiding, ouderschap en zelfwaardering, Swetz en Zeitlinger, 1995.

Teyber E., Kind van gescheiden ouders: kind van de rekening?, Ambo, 1996.

Van Hennik L., Ik ga: Moeders, die hun gezin verlaten., Uitg. Scheffers, 1996.

Grandjean M., Stiefmoederlijk gezien, van Halewijck, 1996.

Wegelin, M., Halve ouders, hele kinderen. Adviezen voor gescheiden ouders, Aramith, 1996.

Benard C. en Schlaffer E., Het kind dat zijn vader met een zaterdag verwisselde: Beperking van de schade na de scheiding, Ambo, Amsterdam, 1997.

Nieuwenbroek A. en Ruigrok J., Scheiding in Meervoud, Educatieve Partners Nederland, 1997.

Staal, S., De geborgenheid die we verloren, Arena, 2001.

Driesen L., Kinderen en echtscheiding: Lees- en werkboek voor echtscheidingskinderen, ouders en begeleiders, Garant, 2002.

- Stoorvogel M.; Westerduin-de Jong A., *Mijn ouders zijn gescheiden*, Kok, 2003.
- De Waele I., *Samen uit elkaar: ouder blijven na de scheiding*, Lannoo, 2003.
- KAV-studiedienst, *Gids bij scheiding: wegwijs in het sociaal-juridische kluwen*, Standaard, 2003.
- Renders Mia, *Echtscheiding door onderlinge toestemming in eigen handen*, Globe, 2003.
- Kuti K., Colpin H., De Munter A. Vandenmeulebroecke L., *Als je er alleen voor staat. Opvoeden binnen een eenoudergezin*, Lannoo, 2004.
- Put E., *2 ouders apart, jongeren vertellen over de scheiding van hun ouders*, Lannoo, 2004.
- Heybroek-Hessels I. *Samen gesteld, de dynamiek van een stiefgezin*, 2004.
- Van Leuven C. & Van Hendriks A., *Kind in bemiddeling*, SWP, 2005.
- Visch Ch., *Kinderen en gescheiden ouders. Emotionele toekomst van je kind veilig stellen*, Kosmos, 2005.
- Vrancken K., *Tussen twee huizen: co-ouders en hun kinderen vertellen*, Van Halewyck, 2005
- Devroy M., *Hoe verdeel je een kind? Alles wat ouders moeten weten als ze apart gaan wonen*, Globe, 2005
- Vermeulen P., *Scheiding & ouderschap*, Ad. Donker, 2005.
- Schoubroeck Kaat, *'Bijna familie' (over nieuw-samengestelde gezinnen)*, Standaard uitgeverij, 2006.
- Vogels Daniël, "Ik wil niet kiezen tussen papa en mama. Jongens en meisjes vertellen over de echtscheiding van hun ouders". Uitgeverij Clavis. Er hoort ook een lesbrieft bij die je kan consulteren op www.clavis.be.

Brochures

- Kinderen over echtscheiding*, Brochure van Kinder- en jongerentelefoon, Gent, 1996.
- Hallo met Janssens-Peters-Desmet. (over het leven in een nieuw-samengesteld gezin)*. Kinder- en jongerentelefoon Vlaanderen.
- Uit elkaar. Brochure over kinderen en echtscheiding voor leerkrachten, directies en opvoeders. Jeugd en Seksualiteit*, Mechelen.
- Kind & (echt)scheiding binnen de schoolcontext*, Provinciale Dienst Volksgezondheid - Limburg (Hasselt), 2001.

Kinderen in een (echt)scheidingssituatie: de sociaaljuridische aspecten (Brochure voor scholen, CLB's en buitenschoolse kinderopvang, vzw Limburgse Preventieve Gezondheidsraad - Kinderrechtenadviescentrum Hasselt, 2002.

Klasse: "De eerste lijn nr. 13: Echtscheiding en nieuwe gezinnen: www.klasse.be.

Artikels

Brand D., Het integratiegezin, Handboek Gezinstherapie, 1984.

Braver S.L. e.a., De niet-primair verzorgende ouder: een longitudinaal onderzoek, Gezinstherapie, 5, 4, 1994, 412-441.

Bray J.H. en Harvey D.M., Adolescenten in stiefgezinnen: Ontwikkelingsgerichte gezinsinterventies, Gezinstherapie, 8 (1997), 4, 418-435.

Buelens M., Vermeiren A., "Zelfzorg" De kracht van persoonlijke groei, Lannoo, 1997.

Colpin H., Vandemeulebroecke L. en De Munter A., Opvoeding in eenoudergezinnen: een overzicht van de onderzoeksliteratuur, TOKK, 25 (2000), 31-44.

Cottyn L. Als ouders apart gaan wonen: beschikbare hulpbronnen voor kinderen, systeemthereotisch Bulletin, 13 (1994), 4, 225-241.

Custers A., Echtscheiding als partnerscheiding: elementen van hulpverlening, Systeemtheoretisch Bulletin, 3,3, 1985, 121-141.

Custers A. en Cottyn L., Problematiek van nieuw-samengestelde gezinnen: een verkenning, systeemtheoretisch Bulletin, 4,3, 1988, 148-169.

Ducibella J.S., Een beschouwing over het effect van de manier waarop kinderen ingelicht worden over de beslissing van hun ouders om te gaan scheiden: een literatuuroverzicht, Gezindstherapie, 9,1, 1998, 1-28.

Fincham F.D. en Osborne L.N., Huwelijksconflicten en kinderen: een terugblik en een blik vooruit, Gezinstherapie, 5,2, 1994, 184-205.

Freeman K.A., Adams C.D. en Drahman R.S., Richtlijnen voor een betere aanpassing van de kinderen bij echtscheiding, Tijdschrift voor Gezinstherapie, 11 (2000), 1, 1-26.

Heffels A., Stiefgezinnen: Ervaringen van kinderen, ouders en stiefouders, Systeemtherapie, 7,1, 1995, 6-22.

Heireman M. en Plomteux M., Problemen in éénoudergezinnen en hun therapeutische aanpak, P. Igodt (Ed.) Familietherapie, Acco, Leuven, 1985.

Heireman M., Het hertrouwde gezin: psychologische aspecten, Actualiteiten, 9,4; 1986; 124-142.

- Hellemans M., Het nieuw samengestelde gezin: Geen statisch eindpunt, maar dynamisch onderdeel binnen mutltiple interacties, TOKK, 1993, 3, 112-125.
- Heylen M., Kind en echtscheiding. Gids voor scheidende ouders en kinderen, Roelarta Books, 1997.
- Johnston J.R., Kline M. en Tischanne J.M., Ook na de scheiding nog conflict: gevolgen van gezamenlijke voogdij en een ruime omgangsregeling voor kinderen, Gezinstherapie, 2, 1, 1991, 32-57.
- Lawton J.M. en Sanders M.R., Effectieve gedragsinterventies voor gezinnen met stiefkinderen, Gezinstherapie, 7,2, 1996, 136-185.
- Meyerstein I., Het ritueel van de probleendoos: gezinnen helpen met de voorbereiding op een nieuw huwelijk, Gezinstherapie, 9, 2, 1998, 215-220.
- Niesel R., Hoe kinderen conflicten tussen hun ouders beleven en verwerken, Gezinstherapie, 9,2, 1998, 145-160.
- Numan C., Wie krijgt de kinderen? Bemiddeling inzake voogdijvoorziening en omgangsregeling, Handboek Gezinstherapie, 1984, 2.
- Plomteux M., Hertrouwde gezinnen met adolescenten, Tijdschrift voor psychotherapie, 15, 3, 1989, 124-133.
- Renders M., Is hoorrecht een onrecht?, De Morgen, 1 oktober 1996.
- Schibuk M. Therapie met het kinder-subsysteem: een aanvulling op therapie bij echtscheiding, Gezinstherapie, 1, 3, 1990, 292-311.
- Spruyt A.P. en Hendrikcx J.J.P., Problemen en positieve ervaringen in stiefgezinnen: gezinssociologisch onderzoek en klinische implicaties, Systeemtherapie, 5, 2, 1993, 89-108.
- Van Lammeren P. en Kouwenhoven A., Een nieuwe ouder, een ander perspectief: de positie en gevoelens van stiefkinderen, Jeugd en samenleving, 1992, 211-223.
- Vansteenwegen A., Het hertrouwde paar in partnerrelatietherapie, Actualiteiten, 9, 4, 1986, 165-178.
- Verhegge K. en Vandermeulebroecke L., De opvoedingssituatie na echtscheiding in het nieuwe stiefgezin, Actualiteiten, 13, 3-4, 1990, 181-190.
- Wallerstein J.S. en Corbin S.B., Dochters en echtscheiding: verslag van tien jaar follow-up onderzoek, Gezinstherapie, 1, 3, 1990, 270-291.
- Wegelin M., OP de bres voor gelijkheid: Deskundigen over vaderschap na echtscheiding, Psychologie en Maatschappij, 51, 1990, 112-125.

White Lynn, Het effect van scheiding en hertrouwen van ouders op de steun van ouders aan volwassen kinderen, *Gezinstherapie*, 5,2, 1994, 107-123.

Wolman R. en Taylor K., Psychologische effecten van voogdijgeschillen op kinderen, *Gezinstherapie*, 4, 4, 1993, 353-379.

Studiedag Leren over Leven: "Contextueel werken met echtgescheiden ouders en hun kinderen en samengestelde gezinnen", Antwerpen 30 oktober 1992, en Vught 2 december 1994.

Wim van Mulligen: Het belang van blijvend vaderschap.

Leen Hermkens: Het kind en zijn loyaliteiten.

May Michielsen: Macht en onmacht van de (stief)moeders.

Zie ook www.lerenoverleven.be (literatuur).

Boeken voor kinderen, jongeren

Kleuters

- Het andere huis van Monica Muis, De Vos L., 1983
- Papa woont nu in de Willemstraat, Maar en Ballhaus, 1990
- Wanneer komt papa terug?, Osman en Xarey, 1990
- Papa's nieuwe vriendin, Leach N.; Browe J., 1992
- Ik heb twee beren, Boendermaken & Roekamp, 1995
- De koning trok erop uit om de draak te doden, Spangenberg B., 1997
- De papa met 10 kinderen (éénoudergezinnen), Guettier B., 1999
- Dag papa, tot ziens!, Weninger B.
- Kamil, de groene kameleon, Steggink D.
- Heks en tovenaar, Minne B., 2002
- Even anders, Daenen F., 2002
- Scheiden: logeren bij papa, Snoek C. 2003
- Koffer-Koen, Van Gansewinkel A., 2003
- Altijd is voor altijd, Elias B., 2004
- Dees, een vader en een viool, Groenhuijsen L., 2004

6-8 jarigen

- Twee kastelen, E. Beerten, 1987
- Het drakepad, Slee C., 1990
- De prinses van de moestuin, A. Heymans, 1991
- Mijn papa is een prins, Dubelaar T., 1992
- Twee van alles, B. Cole, 1997
- De koning trok erop uit om de draak te doden, B. Spannenberg B., 1997
- De blauwe stoel, de ruziestoel, Dros I., 1998
- Mijn vader kan alles (éénoudergezinnen), Blesius S., 1999
- Dees, een vader en een viool, Smulders-Groenhuijsen L.
- Van alles twee, M. Delfos, 2000
- Een geluk bij een ongeluk (éénoudergezinnen), Kliphuis C., 2000
- Samen met Sander, Janssen Kolet, 2000

- Ik woon in twee huizen, Masurel. C., 2002
- De laatste dag, Boonen S., 2002
- De verdwijning van de mislukte barbie, J. Vriens, 2002
- Leo geeft het niet op. Ahrens-Kramen, 2003
- De jongen die uit zijn boom kwam, Van den Berg L & Van Straaten H., 2005

8-12 jarigen

- Hoepel op, Prochazkova I., 1994
- Toen kwam tante Toos, Boen B., 1994
- De vader- en moederwedstrijd, J. Vriens, 1996
- Gevangen, Bocken K., 1996
- Een stiefkwartiertje, Fine A., 1996
- Sporen in de sneeuw, J. Dreesen, 1997
- De afgescheurde foto, S. Mouissie, 1997
- Een nest in het puin, W. Vromant, 1998
- Vaders, moeders? Hardgekookte eieren!, Vriens J., 1998
- Skaten tussen de rozen, Bowles C., 1998
- Mike staat op zijn hoofd, Volak C. 1999
- Mama is verliefd, B. Minne, 2000
- En ik dan? N. Schindler, 2000
- De geheime gast, Hokke H., 2000
- Lena lijstje, Oomen F.
- Mijn mama is een cowboy, Boonen S., 2001
- Kilometers cola en knetterende ruzie, Slee C., 2002
- Verhalen van een vieze familie, Tonen G., 2004
- Als de vlemuizen slapen, Meert Y., 2004
- Woestijnmama, diepvrieszus en ik, Kato J., 2004
- Ik wil niet kiezen tussen mama en papa, Vogels D., 2005

12-13 jarigen

- Kind van gescheiden ouders (getuigenissen), R. Lichtenbelt R., 1981
- Het laat me niet los, P. Conrad, 1989
- Hanneke Hopeloos (éénoudergezinnen), Hafkamp C., 1990
- Achter op de motor, (nieuwsamengestelde gezinnen), De Jong T., 1990
- Alles mag, Pollak E., 1990
- Tweespalt, Van mulders A., 1990
- Een rooskleurig meisje, Törnqvist R., 1990
- De bevroren prins, C. Möstlinger, 1991
- Ik eet een tijger (ES, grootouders), Gomes P., 1992
- Een handje vol tijd, Pearson K., 1993
- Dertien, Koster S., 1995
- Een doolhof in mijn hoofd, Bocken S., 1995
- Ze zeggen dat ik stink (éénoudergezinnen, bedplassen), De landtsheer P., 1995
- Een stiefkwartiertje (nieuwsamengestelde gezinnen), Fine A., 1996
- Verstekeling vermist, Breeden C., 1997
- Van kwaad tot erger, Voigt C., 1998
- Voor altijd samen, Amen, G. Kuijer, 1999
- Verboden voor mannen, Levinson M., 1999
- Maskers, L. Van de Berg, 2000
- Hokus pokus... plas ! (nieuwsamengestelde gezinnen) Slee C., 2000
- Vrijbuiters, Gleitzman M., 2001

- Een man voor mama, J. Dreesen, 2001
- Mijn mama is een cowboy (éénoudergezinnen), Boonen S., 2001
- Kat en Jong (éénoudergezinnen), Hazelhoff V., 2001
- Papa redden! Johnson P., 2001
- Niemandsochter, Krauss I., 2002
- De verdwijning van de mislukte barbie, Vriens J., 2002
- Lena Lijstje, Oomen F., 2002
- Twee vaders? Boge-Erk N., 2004
- Mijn ouders gaan scheiden en ik dan? Van Swerts j., 2005

14-16 jarigen

- Buddy's song, N. Hinton
- Een plaats om te schuilen, G. Beckman, 1988
- Frede (éénoudergezinnen), Vanhaecke L., 1990
- Melinda, Willey M., 1993
- Dertien, Koster S., 1995
- Zand in bed, Vervaele K., 1995
- Met het mens op tafel, C. Voigt, 1996
- Frieda, met het hart op de tong (éénoudergezinnen) Lian T., 1996
- Een andere huid, Y. Meert, 1997
- Reisbureau Fantasia (éénoudergezinnen), Beukenkamp G., 1997
- Rotzooi in mijn hoofd, Bohlmeijer A., 1999
- Janey dochter (éénoudergezinnen) Friesen G., 1999
- Thuiskomen, Hermans R. 1999
- Lieg niet tegen mij, Blachman M., 2000
- Bloed, snot en tranen, Arwia I., 2000
- Als een vogel in een kooi, Gingras C., 2002
- De foto in mijn hoofd, Meert Y., 2002
- De houten aap met een boog (éénoudergezinnen), Boonen S., 2002
- De ring van Jupiter, De Braeckeleeleer N., 2002
- Engel in het rood, Van Erkel G., 2003

VVI-FDGG Stuurgroep Kindermishandeling:

Coördinator: Lieve de Laet, CGG Vlaams Brabant Oost

Voorzitter: Mimi Deboiserie, CGG PassAnt

Deelnemers:

Myriam Coenen, CGG LITP

Wouter Decat, stafmedewerker VVI

Michèle Hernaert, stafmedewerker FDGG

Dirk Kaethoven, CGG Andante

Mark Neyens, CGG PassAnt

Raf Opstaele, RCGG Deinze-Eeklo-Gent

Paul Van den Bossche, VK Gent

Jan Van Speybroek, CGG Mandel en Leie

FEDERATIE VAN DIENSTEN VOOR
GEESTELIJKE GEZONDHEIDSZORG vzw
Martelaarslaan 204b
9000 Gent

VVI Verbond der Verzorgingsinstellingen
Guimardstraat 1
1040 Brussel